

הלכות סעודה

א) גרסינן בשבת פרק כל כתבי מעשה בלודקיא באחד שהיה לו שולחן של והב משאוי ששה עשר בני אדם וכו' וכשהיו מניחים אותו היו אומרים לה' הארץ ומלואה וכשהיו מסלקין אותו היו אומרים השמים שמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, ובברכות ריש כיצד מברכין לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. ההכנס לסעודה לברך המוציא צריך ליטול ידיו עד הפרק האמצעי לאצבעות, וצריך ליטול מי רביעית לאתר ואפילו לשנים, ולשון נטילת ידים על שם הכלי המחזיק רביעית ששמו אנטל, וי"ל שהוא לשון המקרא בתרי עשר נברתו כל נטילי כסף, ופירש רבינו האי ז"ל כלפי שאמר בפרק המקנא הנוטל ידיו צריך להגביהם שמא יצאו המים אחורי הפרק ויחורו ויטמאו את הידים דהנן מים ראשונים מטהרים את הידים האחרונים מטהרים את הראשונים, פירוש שנטמאו מחמת הידים, לשון וינטלם וינשאם. וכל החוצץ בטבילה חוצץ בנטילת ידים כגון בצק וטיט שתחת הצפורן וגלד ורטייה אבל צואה שתחת הצפורן שבאה מן הוהמא אינה חוצצת דהנן במקואות אלו חוצצין באדם בצק וטיט שתחת הצפורן וכו' ואלו שאין חוצצין צואה שתחת הצפורן וכו', והטעם משום דבצק וטיט של יוצרים מיהרץ וצואת הוהמא לא מיהרץ, כך פירש ר"ת. הכל כשרים לידים ואף מחרש ש"ז אבל לא מן הכותי והעבר דבעינן שיבא אדם מישראל, בכל הכלים נותנין לידים ומן הכלי ולא בתוכו, ובהלכות גדולות היכא דמסיק על גבי נתר ואין לו כלי למישקל מ"א בהריה לא לישקול מ"א בהרא ידא למימשא לאירך ידא אלא לשכשכינהו ליריה בנהרא דהו ליה רחיצה, דהא ראיבעיא ליה כהן שקידש ידיו כמי כיור הכי קא מיבעיא ליה מהו לשכשך יריה במי כיור ורחצו אהרן ובניו ממנו אמר רחמנא דאתו מ"א משלפא ליריה אבל משכשך יריה בגויה לא או דילמא האי ממנו לא אתא אלא לאפוקי דאי שקיל מיניה במנא אי נמי דשקיל בהרא ידא ובשא אירך אבל משכשך יריה בגויה במי כיור ומיעבדי עבודה שפיר דמי דכי האי גונא מיקרי רחיצה, וכן לענין טבילה בכלי שאינו יכול לתת טמאים שבתוכו על ידיו ירחץ ידיו בתוכו ושפיר דמי, כך מצאתי. ואם רחץ בתוכו יברך על רחיצת ידים, ובארבעים כמה יברך על טבילת ידים ואין צריך להגביה את ידיו. המים שנפסלו משתיית בהמה פסולין, והנוטל ונותן לחבירו בחפניו לא יצא, והמולול בנטילת ידים נעקר מן העולם, ואסור לאכול במפה בלא נטילת ידים, ואוכל מחמת מאביל צריך האוכל נטילת ידים ולא המאביל, וכל האוכל בלא נגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא, אבל המטביל את ידיו אינו צריך לנגב. וצריך לבצוע תיכף, ובירושלמי דפרק אלו דברים לתרומה עד לפרק ולחולין עד קשרי אצבעות ותניא הנוטל ידיו צריך לנגבן והמטבילן אינו צריך לנגבן והנוטל ידיו צריך להגביהן שלא יסיח דעתו ויצטרך ליטול פעם אחרת. בא לו לבצוע בוצע ממקום שנאפה הפת יפה, בתשובת ר"ש ז"ל ואוחז הלחם בעשר אצבעותיו כנגד עשר תיבות שבברכת המוציא ועשר שבפסוק מצמית חציר וגו' ועשר מצות בתבואה לא תחרוש לא תחסום ותרומות ומעשרות ולקט שכחה ופאה וחלה, והמבין יבין, (אב"ז) :

ב) ואם היו עשרה מהלכין בדרך אע"פ שכולן אוכלין מכבר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו המוציא וברכת הטוון, אבל אמרו נלך במקום פלוני והלכו וישבו שם אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מכברו אחד מברך לכולן, וכן בין אם חסבו אחד מברך לכולן בפה"ג

בפה"ג חוץ מ"ין שבתוך המזון שכל אחד ואחד מברך לעצמו לפי שאין בית הבליעה פנוי. ירושלמי לא שנו אלא שאין להן בעל הבית אבל יש להן בעל הבית הכל פונים לבעל הבית, פירוש ופסטרין בברכת ה"ין דבעל הבית, כך מצאתי, (אב"ן):

ג) ה"ן לפני פרוסה של חמין ושלימה של שעורים מברך על הפרוסה של חמין, היו לפניו כבר וחצי של חמין מברך על השלם ופוסר את החצי מרהנן בתרומות תורמין מבצל שלם קמן על חצי בצל קמן. מצאתי בירושלמי א"ר חייא אם היו לפניו פרוסות של לחם שלש או ארבע יצרפם ביחד ומברך המוציא. היו לפניו כבר של שיפון ושנים ושלושה פרוסות של חמין או פרוסה אחת יצרף עמהם כבר של שיפון ויברך המוציא על הפרוסה של חמין ויפסור לחם של שיפון, כך מצאתי, (אב"ן):

ד) וכשהוא בוצע אומר המוציא לחם מן הארץ דמשמע להבא ומשמע לשעבר כראיתא בירושלמי, ובסוף בתובות עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוקמאות וכלי מילת שנא' יהי פסת בר בארץ, ומברך ואח"כ בוצע, ראיתי במדרש שבוצע ואח"כ מברך עליו הכתוב אומר ובוצע ברך נאץ ה', אך מנהג צרפת לאחר שטברך חותך, ומנהג פרובינצא לחתוך ולא הכל ולאחר הברכה יבצע מיד, (אב"ן):

ה) ואמרינן בברכות וצריך שתכלה ברכה עם הפת, פירוש עם הבציעה ואין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס א"ר חייא בר אבא דא אמרה אהן דנסב פונלא ומברך עליו והוא לא אתי לידה צריך לברך עליו זמן הניינות, א"ר הנחום בר יודן וצריך לומר בשכמל"ז שלא להוכיר שם שמים לבטלה. עד כמה יפרוס ר' חנינא ור' מינא חד אמר עד כזית וחד אמר פחות מכזית, הני כל שאומר אחריה שלש ברכות אומרים לפני המוציא וכל שאין אומר אחריו שלש ברכות אין אומרים לפני המוציא התיבון הרי הוא פחות מכזית שאין אומר אחריו שלש ברכות ואומרים לפני המוציא ר' יעקב בר חמא אמר לשאר מינין נצרכה, למדנו מזה שהאוכל פחות מכזית מברך לפני המוציא ואין מברך לאחריו שלש ברכות, וכך השתייה בפחות מרביעית יין מברך לפני בפה"ג ואין מברך לאחריו מעין שלש, והמעט שצריך ברכה לפניו דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה אבל לאחריו א"צ שלש ברכות באכל פחות מכזית ואלכלה ושבעת וברכת משאכל כדי אכילה יברך. והבוצע לרבים לא יבצע עד שיכלה אמן מפי העונין והבוצע הוא פושט ידיו תחילה למעום ואחריו ישעמו כולם. ירושלמי ר' אבא בשם רב המסובין אמורין למעום עד שישעום המברך ר' יהושע בן לוי אמר שותין אע"פ שלא מעם ולא פליגי מה דאמר רב כשהיו כולן זקוקין לכבר אחד, ומה דא"ר יהושע בן לוי כשהיה כל אחד כוסו בידו. וכן יש להביא ראיה מע"פ חז"ה לההוא סבא דגחין ושתי וגו' הא למדת שלא המתין אותו שקידש, רב כד היה קצין הוה מעים בשמאליה ומפלגי בימיניה, פירוש אף לחלק המוציא לאנשי ביתו לא היה רוצה להפסיק דתיכף לברכתו היה אוכל שאם היה מפסיק שלא לצורך האכילה היה צריך לחזור ולברך כראיתא בתפילין שח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך, ולצורך האכילה אינו הפסק כמו מול ברוך מול ברוך הביאו מלח הביאו לפתן גבול לתורי גבול לתורי ואינו צריך לחזור ולברך, ואם באו לו אורחין אינו רשאי לבצוע לחם שכבר בצע לעצמו ואינו מח"ב בדבר להוציא ידו חובתו, ואף אם לא בצע לעצמו לא יבצע לאחרים אלא אם כן יאכל עמהם שאינו מחוייב בדבר שאם ירצה לא יאכל, אבל בדבר שהוא חובה כמו המוציא של מצה או קידוש היין אף על פי שיצא מוציא אפילו לא יאכל וישתה עמהם דכל ישראל ערבים זה בזה כמו שאמרו חכמים בהלל ובמגילה אע"פ שיצא מוציא משום דחובה ניהו כראיתא בראש השנה פרק ראווה בית דין ואע"פ שלא ישתה עמהם יוצאים כולם, וכן אמר בפרק בכל מערבין ליתביה לינוקא דילמא אתי למיסרך בכום יש קידוש בליל כפור הא למדת דאי לא משום דאיכא למיחש דלא ליתי למיסרך הוה מעים ליה ינוקא ונפקי להו במעמית התינוק כי המברך צריך שיטעום

שיטתם או שיטתם לאחר שלא יהא ברכה לבטלה יצא הוא ויצאו כל השומעים. ואם שכח ולא בירך המוציא ולא גמר סעודתו יברך ויאכל, ואם הוא מסופק אם בירך לא יברך דהמוציא דרבנן הוא :

ואם עקרו רגליהם מקצת האוכלים לצאת חוץ והניחו שם אפילו אחד כשהן יוצאין אין מברכים ברכת המזון וכשהן חוזרין אין צריכין לברך ברכת המוציא דלקביעות הסעודה הן חוזרין, אבל לא הניחו שום אדם צריכין לברך על המזון וכשיחזרו צריכין לברך המוציא, וכן עקרו רגליהם לאכול במקום אחר. ופת השרוי ביין מברכים עליו בורא מיני טוונות, ואגוזים המבושלים בדבש או שקדים מברכין עליהן שהכל שהדבש עיקר ואפילו באין בתוך הסעודה חייב לברך עליהן לפי שאינן באין ללפת בהן את הפת ואין הפת פוטרן. בתשובת הגאונים עשבים שעולין מאליהן ואינן נורעין מברכין עליהם שהכל וליתא לדרב דאמר בורא מיני דשאים. מי שאכל מיני טוונות ותמרים ורמונים ושהה יין מברך באחרונה על כל מין ומין בפני עצמו מפני שהן חלוקין בברכותיהן, כך מצאתי. ומצאתי בהלכות רב יהודאי גאון ז"ל אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון בשר ודגים וכל מיני בישול שדרכן לאכול בהן פת וירקי וכצלי אין מעוניין ברכה לא לפנייהן ולא לאחריהן, דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון חביצה ודייסא מעוניין ברכה לפנייהן ולא לאחריהן : דברים הבאים לאחר סעודה כגון המרי ורמוני ושאר מגרי ואייתונו ואכיל להון בתוך הסעודה מעונים ברכה לפנייהן ולאחריהן ואחביצה ודייסא כיון דאכיל להו בתוך הסעודה אין צריכין ברכה לאחריהן דכיון דמין מזון נינהו מיפטרי בברכת המזון, למדנו מתוך דברי הגאון דדברים הבאים הרגילין לבוא ר"ל אע"פ שאין באין עכשיו דברדרכן לבוא ללפת בו את הפת תליא מילתא דפת פוטרן לפנייהם וברכת המזון לאחריהן, ומתוך דברינו זה למדנו גבי פסח המרור שבא אחר המצה אע"פ שבא לחובת מרור ולא ללפת בו את הפת כיון שרגילות ירוקת שבאין ללפת בהן את הפת פת פוטרן ולהכי אין מברכין על המרור בורא פרי האדמה, והמשכיל יבין, (אברהם בן נתן) :

(ו) **יש** שאומרים דתאנים וענבים שאין דרכן לבוא עם הפת אפילו באין בתוך הסעודה מעוניין ברכה לפנייהן ולאחריהן כרב ששת, ויין אע"פ שהוא בא לשרות שהוא כמחמת הסעודה מברך לפניו ואין הפת פוטרן ומברך עליו בורא הגפן אחד יין חי ואחד מווג אבל מים שאין גורמין ברכה לעצמן פת פוטרן אם שתה אותה בתוך הסעודה, אבל אם שתה אותה לאחר הסעודה מברך לפנייהם ולאחריהם, ויין הבא לאחר הסעודה אין צריך לברך לאחריו כשאר דברים הבאים לאחר הסעודה שהרי מופו לברך ברכת המזון (ביין עצמו) ועדיפי שלש ברכות לעצמן מברכה אחת מעין שלש שפוטרן כך פירש רבינו יעקב מ"כ, אבל רבינו שלמה ז"ל וקינו פירש דעל המים בתוך הסעודה צריך לברך על כל פעם ופעם שהוא כנמלך שאין אדם קובע סעודתו על המים שכך שנינו השותה מים לצמאון מברך שהכל למעוטי חנקתיה אומצא התם הוא דלא מברך הא לאו הכי מברך על כל פעם ופעם, ואית דאמר כיון דמיה לא מברך אלא זימנא קמיהא. ומצאתי בהשוות הגאונים והנקתיה אומצא לא יברך לפניו משום דאנים אבל לאחריו מברך בורא נפשות, וכן כתב רב פלטי ז"ל, ונראין דברי רב עמרם דאין צריך ברכה לא לפניו ולא לאחריו דאין בשתייה זו שום הנאה וכגון השותה סם או אוכל אוכלין לרפואה שאין כאן הנאה שתייה ואכילה כלל לא יברך לפניו ולא לאחריו, וכן מה שאמרו חכמים אחר אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואינך ניווק שהוא לרפואה, אין צריך ברכה כלל, (אב"ן) :

(ז) **בברכות** פרק הרואה אף על פי שאמרו שינוי יין אין צריך לברך בורא פרי הגפן אבל מברך הוא הטוב והמטיב והוא דאיכא אחר דשתי בהריה אבל אם הוא שותה

שוהה לבדו אפילו לשינוי אלף יינות אינו מברך הטוב והמטיב. ירושלמי יין חדש ויין ישן צריך לברך, רבי על כל חבית וחבית דהוה פתח הוה מברך עליה הטוב והמטיב ופירש רבינו שמואל בנמוקי ערבי פסחים והוא שמשוכה מן הראשון, וסביא ראיא מיה הירושלמי רוצה לומר כי מסתמא היין הטוב והמעולה היה פותח לבסוף כדרך כל הארץ, (אב"ז): ואם אמר הבו נברך ונטל ידיו אף על פי שברך על היין צריך לברך פעם אחרת אם ירצה לשותות שהוא נמלך, אבל לאכול אינו רשאי משנטל ידיו עד שיברך ברכת המזון:

(ח) **תניא** והתקדשהם אלו מים ראשונים, והייתם קדושים אלו מים אחרונים, כי קדוש זה שמן הטוב, אני ה' אלהיכם זו ברכה, ושנינו כשם שמוזהה פסול לעבודה כך ידים מוזהמות פסולות לברכה, וכתב רב אחא משבחה ו'ל דכל דבר שאינו קרב לגבי המזבח נקרא מוזהם אבל דבר הקרב לגבי מזבח אינו מוזהם, ואין צריך ליטול ידיו קודם ברכה כשאכל דבר הקרב לגבי המזבח, אלא משום דאמרו אחר כל אכילתך אכול טלח ואיכא למיחש דאיכא בה טלח סרומית שמסמא את העינים, או משום דמים אחרונים תרגו את הנפש ולאחר ברכה יטלם ודיו, ואותו שנטל הכוס לברך וידיו מוזהמות צריך ליטול ידיו ולברך עליהן על נטילת ידים, לפי שמים הראשונים מצוה ולא חובה מידיו לא שטף במים הא שטף מהור בהמיה אלא מכאן לנטילת ידים מן התורה, ומים אחרונים מצוה וחובה ועדיפי מראשונים כראמרין בעירובין בארבעה דברים שפמרו במתנה ורחיצת ידים אחת מהן ואמרין ההם לא שנו אלא מים ראשונים אבל מים אחרונים חובה שהן משום סכנה ומשום זוהמא הן הם הראשונים והאחרונים ותרוייהו אסמכוה רבנן אקראי אם כן יש לברך עליהן, ואי לית ליה שיעור אלא לחדא מינייהו מנקי בכל מידו דמנקי בעפר ויניח המים לאחרונים. והדלקת נר בשבת נמי חובה ונהנו כל בנות ישראל לברך עליה לפי שהיא חובה ומצוה ובוה הושוו כל הגאונים, אבל אם אכל דבר שאינו מוזהם בוראי אין צריך לברך עליהם דאין כאן מצוה אלא חובה בלבד:

ובעל הלכות כתב אי בעי איניש למישהי מיא או חמרא בחר דמשי ידיה מים אחרונים או למעום מירי מברך ושתי והדר מברך על המזון דכיון דאמר הבו ונברך אסור למישהי בלא ברכה אפילו חמרא עד כאן, וסברא הוא דהא אסח דעתיה, אבל לכתחילה למיטעם או למישהי כלום בין נטילת ידים לברכת המזון אסור דהא אמרין תיכף לנטילת ידים ברכת המזון, ויראה לי שסובר הגאון דאסור למישהי בלא ברכה שצריך לברך לפני השתיה והאכילה. רוצה לומר דלא כיש מפרשים בלא ברכה דמים שבין הבשיל של דג לתבשיל של בשר הן רשות ואין צריך לברך עליהן אלא שבין גבינה לבשר חובה הן ואעפ"כ יש שאומרים שאין צריך לברך עליהם:

(ט) **ובהלכות** ה"ר שמעון קיירא אמצעיים רשות אמר רב נחמן לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה והאי בשר דקאמר גבינה בשר בשר משמע, ודאמר רב חסדא אבל בשר אסור לאכול גבינה היינו בלא קניוח הפה אבל מי שיקנח פומיה וידיה שרי ליה למיכל, אבל אכל גבינה מותר לאכול בשר בלא קניוח הפה ובעי למיטשא ידיה במיא ופומיה ביני ביני, ואפילו באותה סעודה קאמר וכן כתב ר"י מנוחתו כבוד בספר הישר אמר רב נחמן לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה פירש רב יהודאי גאון בשאלתות. שנשאלו לפניו נראה לי בין תבשיל דבשר לתבשיל דחלב רשות הוא לאכול דהוי כמו נותן טעם בר נותן טעם שהרי לא אכל בשר ולא גבינה ואין בו לא ממשות גבינה ולא ממשות בשר אבל בין תבשיל דבשר לגבינה חובה ואע"ג דליכא ממשות בשר דלא אכל בשר איכא ממשות גבינה אבל בין בשר לגבינה בעי קניוח הפה והרחח, והא דאמר מר עוקבא אנא להא מילתא חלא בר חמרא אנא וכו' היינו בלא שיהוי ובלא קניוח הפה דהא דבעי מיניה דר' יוחנן כמה ושהת וכו'

וכו' היינו בלא קינוח הפה אבל בקינוח לא בעי שיהוי, ובשר שאכל אחר נבינה לא בעי קינוח ושיהוי כלל ולא הרחת ידים ביום אבל בלילה דלא חוי ליה בעי הרחה, וכן נבינה שאכל אחר בשר בעי קינוח או שיהוי ונמילת ידים, ומותר לאכול נבינה והדר בשר בלא קינוח ובלא שיהוי ובלא נמי, וכן מוכח בהלכות גדולות אמר רב חסדא אכל נבינה מותר לאכול בשר בלא קינוח, נבינה אסור לאכול בשר בלא קינוח, וראיה לדבר דמקילין בדברים שאין טפפועין את הידים והמפרש משום דכר' יוסי הגלילי סבר לה מועה דאם כן אפילו בבישול מותר כדאיתא בשבת פרק ר' אליעזר דמילה ובסוף פרק קמא דיבמות במקומו של ר' יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב. ולרב חסדא דאמר אבל בשר אסור לאכול נבינה בלא קינוח ובלא הרחה ביום ובלילה בלא קינוח והרחה ולא פליג אדרב נחמן דאמר לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל אבל בין נבינה לתבשיל דבשר ולא כלום. ובאידך לישנא דייקא לעיל בשאלות דרב יהודאי ז"ל, ואע"פ שרבינו חננאל פליג אהאי פיסקא וכן הרב אלפסי לאו דסמכא נינהו ולמקום שאינו בני הורה חששו ובקעה מצאו וגדרו בה גדר וכן עיקר. ולא כמו שפירש רש"י ז"ל ור' שמואל ז"ל דוק והשכח. כפר"ת ז"ל: **כיצד** מומנין בשלשה אומרים נברך שאכלנו משלו והן עונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, והוא יחזור אחריו, ואם הם חמשה ואין אחד מהם יודע כל הברכה אחד מהן אומר נברך ואחד הון ואחד ברכת הארץ ואחד בונה ירושלים ואחד הטיב והמטיב, מדרגתי בתוספתא וראיה מהירושלמי כרבינו האלפסי, אבל אם אחד ידע חצי ברכה והשני כמוהו חצי ברכה אינן יכולין לברך דאין ברכה אחת מוחלקת לשנים. ואחד שבא ומצאם שאומרים נברך אומר ברוך ומבורך ואם מצאם שאומרים ברוך אומר אמן, ואם הלך אחד מהן לשוק קורין לו ועונה ומומנין עליו אע"פ שאינו שם כיון ששומע. אבל לעשרה דאיכא שם שמים לא עד שישב שם, ירושלמי עונין אמן אע"פ שלא אכל ואין עונין ברוך שאכלנו אלא אם כן אכל, ירושלמי עשרה אומרים נברך לאלהינו על המזון שאכלנו, וברכת המזון בכל לשון כדתנן בסוטה בפרק אלו נאמרין. ושהי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין ואם לאו כל אחת ואחת מומנת לעצמה ואם יש שמש ביניהם השמש מצרפן. ירושלמי אם אוכלין בשני בתים ועוברין אלו את אלו מומנין כאחת, ר' ברכיה מוקים לאמורא על תרעא מציעא כי מדרשא ומומנין אלו עם אלו, וסדר ברכת המזון הלא מפורש בגמרא ואין להאריך:

(י) **תשעה** שאכלו דגן ואחד ירק מצטרפין ואפילו לא מיכל אלא בציר או ששתה כוס ויין מצטרף לנברך לאלהינו, ולהוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כוית דגן אע"פ שאכלו ושבעו שיעור התורה והוא לא אכל אלא כוית שהוא מדברי סופרים כיון שאם אכל ושבע יש בו חובת ברכת המזון כמו שאכל ושבע דמי ומוציאם. ואם הלך לו אחד מעשרה גומרין כמו שאנו אומרים בירושלמי גבי אין פורסין על שמע והוא בהלכות שבת וקריאת התורה. ואשה וקמן וסובא חייבים מדברי סופרים ואין מוציאין את החיוב מן התורה. ירושלמי שנים שאכלו פת ואחד ירק מצטרפין ליומן ושלא כדברי רבינו האלפסי ז"ל. ועד מתי מברך כל זמן שאינו רעב מחמת אותה הסעודה שאכל, שאר הדברים הם פשוטים ולא הארכתני בהן:

(יא) **ואין** מברכין בהמ"ו על היין אלא על היין הראוי לנסך על גבי מזבח להוציא את שריחו רע ומגונה ואף על גב דסנניה במסנת משום הקריבהו נא לפחתך וגו' אבל ברכת הנהנין מברכין עליו. ויין מבושל וקונדיטון מברכין עליו ומקדשין עליו, ומפורש במקומו. ואע"פ שאמרו עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה מעין חי ומלא כו' ואמרין מודים חכמים לר' אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיהן לתוכו מים, יש מפרשים דעד ברכת הארץ צריך להיותו חי ומוסיף סים בברכת הארץ, והני מילי באותן יינות

יינות שלהן (דאריץ ישראל) שהיו צריכין על חד תלתא מיא אבל ביינות שלנו שאין בהן חזק כל כך הוא מותר חי, וכך כתב רבינו שמואל בהמוכר את הפירות. ויש גירסת ספרים שכתוב בהן בערבי פסחים והני מילי אחמרא אבל אמאי לא והני מילי דלא קבע עליהו אבל קבע עליהו לית לן בה, רוצים לומר דאם קבע סעודה על המים מברך עליהם ברכת המזון שכן אנו מברכין על מים ערב תשעה באב בסעודה המפסקת, אבל רבינו שמואל לא גרים לה, והכין מסתברא דאין לברך ברכת המזון על המים אפילו קבע עליהו דהא מים לא מיון זייני פראיתא בריש בכל מערבין ומשתהפין חוץ מן המים ומן המלח ומשום דמיני מזון בעינן, (אב"ן):

יב) ורבינו יעקב מ"כ כתב חי למעוטי כוס שבזר כדאיתא בבבא קמא לגבי כלים. שבירתה זו היא מיתתן, ותדע שכן רוב עשרה בכוס הם, וא"ר יוחנן אנו אין לנו אלא הרהר ושטיפה חי ומלא, הרהר הכוס מפנים ושטיפה מבחוץ. ופסק רבינו שמואל ו"ל כיון דאמוראי בתראי היו עושין עמור ועמוף הא למדת שכל עשרת הרברים יש לנו לעשות, ועוד היום מנהג צרפת בשעת ברכה להיות המברך מתעטף בכסותו או גוהן כובע בראשו, ובסעודת החתנים ראיתי שהיו עושין עמור בגמלי שהיו נותנין כוסות מלאות יין על השלחן סביב כוס המברך וכשהיה המברך מגיע לברכת הארץ היו מוסיפים מאותן הכוסות על כוס המברך והיו שאמרו ומוסיף בברכת הארץ, (אב"ן):

יג) אמרינן בברכות משה תיקן להן לישראל ברכת הון בשעה שירד להם המן, ויהושע תיקן ברכת הארץ כשנכנסו לארץ ישראל, דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים, דוד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש שנקרא שםך עליו, והמזב והמטיב ביבנה תקנוה על הרוני ביתר שובלו מדרם שדותיהם וכרמיהם שבע שנים כדאיתא באיכה רבתי ועשו מהם גדר לשדותיהם ולכרמיהם ולא המריחו, וזה המזב שלא המריחו והמטיב שנתנו לקבורה, ושלוס, (אב"ן). וזה שקבעוה בברכת המזון לפי שראו שהיא מטבע קצרה ואיירי דוטר מירכס קבעוה אחר שלש ברכות דאורייתא, אחר שעשו ההבראה לאבולי הרוני ביתר שלשלוה אחר ברכת המזון, ואחרי שכל עיקרה לא נתקנה אלא על היין לא אמרו לברך על שינוי דבר המזב והמטיב כי אם על שינוי היין כך קבלתי מפי ר' יוסף ב"ר שמעון מדנפירא נ"ע, ואמרינן בברכות ש"מ המזב והמטיב לא דאורייתא שהרי פותח בה בברוך ואין חותם בה בברוך, ויש מדרקים מדקאמר ואינו חותם בה בברוך מכלל דהיא מטבע ארוך כמנהג העולם ופותח בה בברוך דאין לה דין ברכה הסמוכה לחברתה, וגם אינה חותמת בברוך אע"ג שהיא מטבע ארוך, ואמר רב פפא המזב והמטיב צריכה שהי מלכויות לבר מדידה, והמעס אע"ג דשלש ברכות דאורייתא הם סמוכות ואינן פותחות בברוך משום דאסמיכו להו רבנן אקרא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך זו ברכת הון, על הארץ זו ברכת הארץ, המזב זה בונה ירושלים וכן הוא אומר הנה המזב הזה והלכנו, מכל מקום מי שתיקן זו לא תיקן את זו כדאמרינן לעיל, הילכך צריך להזכיר בהן מלכות כאילו אינן סמוכות ולפי שקבעו סמוכות קבעו המלכות שלהם בהמזב והמטיב, (אב"ן):

יד) אמרינן כך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם מלכנו המלך המזב והמטיב, ולא נהגו העם כך, הוא גומלנו הוא גמלנו הוא יגמלנו לעד וכו' כך מנהג צרפת לומר והמעס בענין ה' מלך ה' מלך ה' ימלך לעולם ועד, (אב"ן):

טו) ובנהג לברך את בעל הבית כדאיתא בברכות בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה, אין הפירוש שיתן לכל האורחין כבר אחר שאם יבצע בעין יפה אין לו מה יאכל, אבל בעל הבית יבצע בעין יפה ולא יחסר לחמו, ואורח מברך כדי שיברך את בעל הבית, בתוספתא ראיתי המעס ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך לרבות את בעל הבית, ויברך אחר ברכת המזון בורא פרי הגפן דאסת דעתיה מיניה כיון דאמר הבו נבריך

נברוך כראמר לעיל, ואחריו מעין שלש. בתוספתא אלו ברכות שמקצצין בהן וכו' על המזון שהיא ברכת המוציא ובברכה אחרונה שהיא הטוב והמטיב ר' יוסי הגלילי חותם בה ומאריך, ואין הלכה כמותו שהרי שנינו בערבי פסחים הטוב והמטיב פותח בה בברוך ואינו חותם בברוך אלא הלכה כתנא קמא שמקצר ואינו חותם כברכה המצות והפירות, ואין רשאי להאריך בהן בדמקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך הא למדת שברכת הטוב הוא מטבע קצר ולא ארוך, אך באורח התירו להאריך בהטוב והמטיב, ומה שאנו קורין מעין שלש זהו קודם שתקנו הטוב והמטיב אבל לאחר שתקנו הטוב והמטיב תקנו כמו כן ברכה אחת מעין ד', ואומר בסוף והעלנו בתוכה ושמחנו בה ונברךך אלהים חיים כי אל טוב ומטיב אתה וכו' :

(זו) **הבוסם** אחת מחמשת המיני' מברך בורא פרי האדמה ולבסוף בורא נפשות רבות וחסרונן, פירוש ודי חסרונן כמו שאמר בתפלה קצרה ולכל גויה וגויה די מחסורה. מחנן ואכל את קמחן מברך שהכל וכן קמח קלוי שבשלו במי' שהוא רפואה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות וחסרונן, בשלן בין שלמין בין' בקמח בין בפת ואין הפרוסות קיימות אפילו ע"י הערובות דבש או דבר אחר מברך לפניו בורא מיני מזונות ולבסוף מעין שלש, וכל שיש בו באותו הערובת הרבה מחמשת המינים או מעט חוץ מתבשיל של פת שאע"פ שיש בו קמח מברך עליו בורא פרי האדמה ולבסוף בורא נפשות רבות, וכן קמח של פולים שהקמח אינו עשוי לאכילה אלא לרבק, וברכה מעין ארבע פותח בה בברוך ובהזכרת השם ומלכות וחותם בה בברוך בהזכרת השם בלא מלכות שאין צריך שתי מלכויות בברכה אחת. ואם עשאן לאלו חמשת המינים פת אומר המוציא ולבסוף ארבע ברכות שלימות אע"פ שלא נזכר בפסוק אלא חטה ושעורה כולם מיקרו לחם :

(יו) **במסכת** בכורים גר מביא בכורים ואינו קורא שאינו יכול לומר אשר נשבע לאבותינו, גר כשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל, בינו לבין הצבור אומר אלהי אבותיכם, א"כ יש לשאול האין הגרים מתפללים בבית הכנסת כמונו ומברכים (עלינו) ברכת המזון שאינו יכול לומר נודך ה' אלהינו על שהנחת לאבותינו, יש לומר מראמר בירושלמי ר' יודה אומר אף גר מביא וקורא שנאמר ולא יקרא שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים וגו', בתחילה אברם אב לארם, ובסוף אב לכל הגוים, ואמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה, למדנו מזה שיכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו, ומעתה דינו כישראל גמור להזכיר אלהינו ואלהי אבותינו בברכת המזון והפלה, וכן עמא דבר. (אב"ן הירחי). בירושלמי דפרק כיצד מברכין ר' יוחנן נסב ויתא ובירך לפניו ולאחריו ר' חייא בר אבא אסתכל ביה אמר ליה ר' יוחנן כבלי למה אתה מסתכל בי לית לך כל שהוא ממיין שבעה מעין ברכה לפניו ולאחריו :

בירושלמי פרק אין מעמידין אמר ר' אמי צריכין אנו למיחש על מה דברייתא חששין, אסור למיחן פריטי' גו פומיה, ריפתא תחתו גו שיחייא, תבשילא תותי ערסא, ולמוצע סבינא גו אתרוגא או גו פוגלא, ובערבי פסחים אוכלין ומשקין תחת הטטה אפילו מחופים בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהן :

(יח) **ומה** שנהגו העולם שלא לשתות בשעת התקופות מצאתי לפי שבארבע תקופות יש ארבע ממונים ובהן ממונה לממונה ניתן רשות למלאך המות להשטין ובשעת התקופה נותן חיפת מרה במים והשונה כריסו נצבת, ושלוש, (אב"ן) :

השמיטה

(ט) **חילין** כפרק כל הכשר הכחל קורעו ומוציא את חלבו, ומפרש בגמרא דקורעו שתי וערב ומחו בכותל ואוכלו אף מבושל בהדי' בשר בקררה לכתחילה, לא קרעו אינו עובר עליו, בין צלי בין מבושל, ואמר ר' יורא אמר רב אינו עובר עליו אם קרעו אע"פ

אע"פ שלא קרעו שתי וערב ומחו בכותל דאסור לבשלו בהדי בשר בקדרה לכתחילה והמעם רכחל עם בשר דומה לבשר בחלב, ואסרו כך חכמים דלא אתי לאחלוף, אבל בלא בשר מותר לכתחילה כיוון שקרעו קצת דשוב אין החלב כנוס בכחל ואע"פ שחזור ונבלע חוץ הכחל לא נשתנה מעטו של כחל מפני בליעה זו ולא אתי לאחלוף ולהתיר בשר בחלב, ועל כרחין מותר בקדרה בהדי בשר קאמר שסתם בישול אינו אלא בקדרת בשר וכן מוכחת הסוגיא שאין מדברת בצלי כלל. הניא כלישנא קמא דרב כחל שבשלו בקדרה בחלבו שקרעו קצת ובשלו בלא בשר מותר, ולכתחילה קאמר, כדאמר רב נחמן לקמן כיצד קורעו הכחל פירוש לבשלו אף בהדי בשר בקדרה, ואמתניתין קאי דקתני הכחל קורעו ומוציא את חלבו ומבשלו בכל ענין קורעו שתי וערב ומחו בכותל ומבשלו בקדרה אפילו בהדי בשר, קרע לי ואנא איכול בקדירה בהדי בשר קא אמר דאי לצלי פשיטא דלא בעינן שתי וערב אלא לקדירה בהדי בשר, ולקדירה בלא בשר בקריעה קצת סני, אמר להו רב נחמן זויקו לה כחלי, כמו הני ארמאי וזקאני נפוחים כנארות, וכן פירש בערוך זויקו לה כחלי בשלו לה כחל וכשיהבשל יהיה כנאר נפוח ומלא מן החלב כיון שלא יהא קורע שתי וערב ובקדירה בלא בשר ובקריעה קצת, ופריך והא אנו תנן קורעו כלומר שתי וערב ומחו בכותל ושני ההוא לקדירה, פירוש להתירו בהדי בשר אבל בלא בשר בקריעה קצת סניא, ופריך והא קתני בברייתא כחל שבשלו דיעבד דאסור בקריעה קצת אף בלא בשר, ורב נחמן שרי אף לכתחילה דרב נחמן סבירא ליה כלישנא קמא דרב כפר"ח דקיימא לן כלישנא קמא דרב דהניא כוותיה, ולא כדברי רש"י דאמר ובשלו היינו צלי וזויקו היינו שפודו, וכן אוסר רש"י לבשל הכחל אם קורעו שתי וערב ומחו בכותל אפילו לבשלו לבדו בקדירה [צ"ל בלא] בישל בה בשר ולחודיה דאם כן לישני ליה כי הניא בברייתא דיעבד כבישול ורב נחמן דשרי לכתחילה בצלי קאמר, (כך כתב רבינו יעקב מ"כ בספר הישר):

הלכות מגילה

(א) **מגילה** נקראת באחד עשר בי"ב בי"ג בארבעה עשר בחמשה עשר לא פחות ולא יותר, ואיתוקם הלכתא הכי דבני כפרים ועיירות גדולות קורין בארבעה עשר כדכתיב על כן היהודים הפרוים ומיניה דייקנין דמדפרוים בי"ד כרכים המוקפין חומה סימות יהושע בן נון שחלק את הארץ לשנים עשר שבטים קורין בחמשה עשר, אלא שהכפרים מקדימין ליום הבניסה, והוא יום שני וחמישי שדרך בני הכפרים להכנס בעיירות וכרכים ביום דין וכדי שיספקו מים ומוזן לאחיהם שבכרכים קורין באחד עשר בשנים עשר ובשלשה עשר ורמז מן המקרא לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם, ועיירות בארבעה עשר בלבד וכרכים בחמשה עשר, והני מילי דקורין בני הכפרים באחד עשר בשנים עשר בשלשה עשר בשעת הדחק כגון שהדרבים מקולקלים מפני האורבים או מפני דבר אחר ואינם יכולים לבוא בכל פעם המיד אל הכרכים או אל העיירות, אי נמי כגון המפרש בים והיוצא בשיירא ואי אפשר לו לשם למצוא מגילה עמו לקרותה בזמנה, אבל בזמן שאין להם פחד מלבווא והדרכים מתוקנים מבלי חמת המציק אין קורין אותה אלא בזמנה. וגם נתנו טעם ברבר מפני הסכנה. ועוד מפני העניים כדי לחלק להם סעות פורים לפיכך אין קורין אותה אלא בזמנה שהוא ארבעה עשר לבני עיירות וחמשה עשר לבני כרכים, וכן עמא דבר:

(ב) **וכרדך** וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרדך ועד כמה עד מיל כמחמתן לטבריא, וכרדך שישב תחילה בבתיים ולבסוף הוקף בחומה נדון ככרדך כתיב ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה שהוקף ולבסוף ישב ולא שישב ולבסוף הוקף, ומבמלין תלמוד הגורח

תורה ועבודת בית המקדש לקרות את המגילה, וכך שהיתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון אף על פי שאין החומה קיימת עכשיו הואיל והמקום ניכר מעט שהיתה מוקפת מתחילה קורין בחמשה עשר דכתיב אשר לו חומה לא קרי אע"פ שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן :

(ג) **ואם** חל פורים בשבת כגון ט"ו לבני כרכים אין קורין את המגילה בשבת משום גזירה דרבה דאמר גזירה שמא ימלנה בידו וכו' אלא שואלין ודורשין בענינו של יום :

(ד) **קראו** את המגילה באדר הראשון ויצאו וראו ועדיין לא יצאו הספחים כתיקנן והיה בא ניסן אפל ועיברו כ"ד את השנה קורין אותה עוד באדר שני, אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים הא לענין הספר ותענית זה וזה שוין :

(ה) **אמר** רב ארא דמן יפו עשרת בני המן ועשרת בעי למיטרינהו בנשימה אחת מאי מעמא כולתו בהדי הדדי נפיק נשמתיהו א"ר יונה א"ר זירא וי"ו דויותא צריך למימתחיה בזקפה מאי מעמא כולתו בחד זקיפא אודקיפו, א"ר חנינא בר פפא דרש ר' שילא איש כפר תמרתא כל השירות כולן אריח על גבי לבנה ולבינה על גבי אריח חוץ משירה זו שהיא אריח על גבי אריח ולבינה על גבי לבנה מאי מעמא כרי שלא תהא תקומה למפלתן :

(ו) **הקורא** את המגילה למפרע לא יצא קראה על פה קראה תרגום בכל לשון לא יצא, אבל קורין אותה ללועזות בלעז, והלועז ששמע אשורית יצא. וללועזות בלעז והוא שכתובה בלעז כרתניא גפמית לגפמים עברית לעברים ויגית ליונים יצא, קראה סירוגין ומתנמנם כגון שקרא מעט ושהה וחזר וקרא מעט ושהה וחזר וקרא מעט ושהה עד שקראה כולה יצא : קראה סירוגין כגון שקורא פסוק אחד ומדלג פסוק השני וקורא פסוק שלישי וחזר וקורא פסוק השני שהניח לא יצא משום דמיתחוי כקורא למפרע :

(ז) **ת"ר** השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וקראן הקורא כמתורגמן על פה ומוסיף דברים כדי לברר מעמו של דבר יצא כמו אם קראם על פה, ואם היו בה אותיות כמו שמשות או מקורעות אם רישומן ניכר כשירה ואם לאו פסולה והני מילי בכולה אבל במקצתה כשירה ורובה ככולה :

(ח) **תנן** רבנן השמיט בה הסופר פסוק אחד לא יאמר אנמור את כולה ואחזור ואקרא אותו הפסוק אלא קורא מאותו הפסוק ואילך, נכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שקראו חציה לא יאמר אקרא חציה עם הציבור ואחזור ואקרא חציה ראשון אלא קורא מתחילתה ועד סופה, ומתנמנם ה"כ דמי מתנמנם אמר רב אשי נים ולא נים תיר ולא תיר כגון דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכי מדכרו ליה מידבר :

(ט) **היה** כותבה דורשה ומניהה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא וכגון דכתיבא כולה ומנחא קמיה וקרי פסוקא במגילתא דמנחא קמיה, ומאיכין קורא ארם את המגילה ויוצא בה ידי תובתו ר' מאיר אומר כולה ר' יהודה אומר מאיש יהודי ואפילו הכי צריכה שתהא כתובה כולה ר' יוסי אומר מאחר הדברים, וקיימא לן כר' מאיר :

(י) **היתה** כתובה בסם ובסיקרא בקומים ובקנקנתום על הנייר ועל הדפתרא לא יצא עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו, בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר אם עתיד לחזור למקומו בלילי י"ד ונתעכב ולא חזר קורא כמקומו אבל אם אינו עתיד לחזור למקומו בלילי י"ד קורא עמהם כדכתיב על כן היהודים הפרזים וגו' ומרפוז בן יומו נקרא פרזו מוקף בן יומו נקרא מוקף, עד כאן דברי רבינו יצחק האלפסי ז"ל :
(יא) **במסכת** מגילה דברי שלום ואמת מלמד שמגילה צריכה שירושם כאמתה של תורה, פר"ח כמוזזה שהיא עיקרה של תורה שיש בה עול מלכות שמים ועול

ועול מצות ושנינו מוזהר צריכה שירשום תפילין אינן צריכין שירשום, ופירש"י ו'ל כאמתה של תורה כס"ה, וכן ראיתי בירושלמי כתיב הכא ואמת וכתוב ההם אמת קנה ואל המכור הא למדת שאמתה של תורה הוא ספר תורה, (אב"ן) :

יב) ומצאתי כריש מסכת סופרים בהלכות ספר תורה והלכה למשה מסיני שמסגל"ן בקנה, ואמרינן במגילה נקראת ספר שאם הפרה בחושי פשהן פסולה ונקראת איגרת שאם המיל בה שלשה חושי גידין בשירה ובלבד שהיו משולשין. וכתב רבינו האי כי המנהג שלהן לפשטה כאיגרת ואינו כורך וקורא כספר תורה, ורב נתן גאון כתב דהקורא בציבור כורך וקורא כספר תורה ואינו פושטה כאיגרת, וכן המנהג בשהי ישיבות ובבית רבוהינו שבבבל וברוב מקומות ישראל :

יג) וכתב רבינו יעקב דאחרי שנקראת ספר צריכה עיבוד לשמה כספר תורה ותגין וזייגין ופתיחת ההי"ן וקפ"ן וחמרת גני חית"ן ותני דלת"ן ותני ההי"ן וקוצי ויד"ן והיקף גזיל ושירשום ותפירת גידין ודיו הכל כספר תורה, ואין להקל בה אלא מה שחברה התלמוד לאיגרת, וכתבה על הדפתרא לא יצא ער שתהא כתובה אשורית על הספר ובריו, ועדיין חמורה מספר תורה לענין שירשום שלא תמצא בתלמוד לספר תורה אלא במסכת סופרים, ובמגילה שנינו שצריכה שירשום כך פירש רבינו הם ז"ל. ומתוך דברינו יש לדקדק שאין לפושטה כאיגרת דאין לנו להקל במגילה כי אם בתפירה שאינה מוצאת מכלל ספר תורה שהרי תפורה היא בגידין בשלש, אך אם הפשטנה כאיגרת הרי היא מוצאת לגמרי מכלל ספר תורה בדבר זה ולכך לא נקט התלמוד להקל בה משום דנקראת איגרת אלא בתפירה לבד שהוא מקיים ספר ואם ירצה יקל בה כאיגרת לפשתן לתת בינות הגידין, והמבין יבין, (אב"ן). ואותיות התגין וכל תיקון המגילה הלא נכתב בהלכות תפילין בעז"ה :

יד) אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה ביחיד, שלא בזמנה קורין אותה בעשרה רב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה, הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי ואע"ג דחש לה להא דרב אסי קורין אותה בזמנה ביחיד כרב דר' יוחנן קאי כוותיה, דא"ר יוחנן הקורא את המגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ולא אמרן אלא בציבור אבל ביחיד יצא מכלל דיחיד מותר לקרותה ולברך לפנייה ולאחריה בזמנה וכן כתב רבינו האלפסי, וכן כתב רש"י דרב היה מחזיר למצוא עשרה ולעשות מצוה מן המובחר והיבא דלא אשכח הוה קרי לה ביחיד בזמנה :

טו) הקורא את המגילה למפרע לא יצא, ירושלמי ר' מונא בשם ר' יודא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, וכתב רב נטרונאי וז"ל בחלל ומגילה וק"ש אם שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש דא"ר יוחנן שסע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא, ואע"ג דאמר שמואל הלכה כר' יודא שחוזר לראש הא קיימא לן בכולי תלמודא דרב ושמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וחוזר למקום שפסק, וכתב רבינו משה ז"ל בהלכותיו בלילה מברך מגילה ניסים שהחיינו ובוים מגילה ניסים וממעט זמן ולא ביאר מעמו, ויש לומר מדאיתא פרק לולב וערבה המדליק נר הנוכה מברך ג' והרואה מברך שתיים מכאן ואילך המדליק מברך שתיים והרואה מברך אחת מאי ממעט זמן ולמעט זמן כל יומא ויומא איתיה כלומר שלא היה שמן להדליק אלא יום אחד ונעשה נס והמדליק שמנה ימים שהיה הנס מתגדל והולך, וגבי מקרא מגילה נמי איתא להאי מעמא. דכתיב נקהלו היהודים ב"נ בו ובי"ד בו, ותרע שהרי בקירוש דיו"ט אין מברך זמן אלא בלילה ולא ביום, אך בצרפת ובפרובינצא וספרד נהגו לומר זמן בלילה ובוים, ואמר לי האמץ קרובי הרב ר' אביגדור ש"צ משום דעיקר קריאת המגילה ביום הוא דכתיב והימים האלה לא יעברו ולילות לא הזכירו אלמא עיקר זכירה ביום הוא :

יז) וחייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה

שירה עמי ואיכא דאמרי אלהי אקרא יומם ולא תענה וגו', הרי שמוכר היום החילה במקראות, וכן מתקנת עזרא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה וקורין אותה שלא בזמנה היו משכימים ובאים ליום הכניסה נמצא שלא היו חוששין לקרותה בלילה כי עיקר קריאתה ביום היא, וכן כתב ר"י מ"כ שאומר זמן ביום ובלילה, וכן עמא דבר. ומה שנהגו בצרפת אחר קריאת המגילה לומר ארור המן וארורים בניו, ברוך מרדכי ברוכה אסתר, איתא כירוש' דמגילה ובמסכת סופרים ובבראשית רבה בפסוקא וה' אמר המכסה אני מאברהם, רב אמר צריך שיאמר ארור המן וארורים בניו, וא"ר פנחס וצריך לומר חרבונא וכו' לשוב. ר"ח בשם ר"י וינתן כי מטי להאי פסוקא אשר הגלה נבוכדנצר הוה אמר נבוכדנצר שחיק מטיא למה שכל נבוכדנצר שבירמיה חי הוה ברם הכא מת הוה, ויש קצת סמך במגילה ומיחייב איניש לאיבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן נמצא שכך היה מנהגם: משום ר' ר"י וצ"ל, ועל כן מנהג התינוקות בצרפת ובפרובינצא לקחת חלוקי הנחל ולכתוב עליהם המן ומקישים זו על זו כשהקורא מזכיר המן, שנא' ושם רשעים ירקב, ושלוש, (אב"ן): יט) ונהגו בצרפת ובפרובינצא לומר החזן בקול רם לפרסם, הגם וחוזר החזן וקוראם אחרי הצובור הפסוקים האלה להדבות השמחה, איש יהודי, ומרדכי היהודי, ליהודים, כי מרדכי, אבל מה שנהגו בתעניות בפרשת ויחל משה ליי' מרות שמתחיל החזן ואומר הציבור וחוזר הוא וקוראם, לפי שברית כרותה להם שאינם חוזרות ריקם, ויהבאר בהלכות תעניות בעוה"ה, וכתב ר' משה גאון ז"ל במגילה מעין ברכה דילה התמין בה, ולפי שאמר הרב את ריבנו וכו' ברוך הנפרע וכו' שלא האמר נפרע לישראל מצריהם ולא הושיעם אמר רבא האל המושיע, וכן כתב ר' נתן גאון שכך נהגו במתיבהא בא"י אמ"ה הרב את ריבנו ולא אמרינן האל דהא אמרינן ה' אלהינו:

כ) ונהגו פורים אסורין בהספד ותענית כדאמרינן בפ"ק דר"ה והלכתא בטלה מגילת תענית והלכתא לא בטלה ולא קשיא כאן בחנוכה ופורים לא בטלה ובשאר

יומי בטלה הא למדת דלא בטלה בחנוכה ופורים ואסורים בהספד ותענית עד היום, והמעם משום דאית בהו פרסומי ניסא, אבל הן מותרין במלאכה במקום שנהגו, דשמחה ומשתה ויום טוב, שמחה מלמד שאסור בהספד, משתה מלמד שאסור בתענית, יום טוב מלמד שאסור בעשיית מלאכה, ואילו לכסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ואילו יו"ט לא כתיב הא למדת שיותר בעשיית מלאכה ובמקום שנהגו:

בא) ומה שנהגו להתענות ערב הפורים לא לומר תענית אסתר שהרי אין אנו עושין ג' ימים לילה ויום, ועוד כי אותן בפסח היו שנאמר ויעבר מרדכי ויעש ככל אשר

צותה עליו אסתר מלמד שעבר יום א' של פסח בתענית כדמוכתי קראי והמן נתלה במ"ז בניסן וזכר לדבר וישובות המ"ן ממחרת, אלא על שם שנקהלו היהודים אשר בשושן בי"ג בו ואמר מר זמן קהלה לכל הוא, וכן פירש בירושלמי ומצפרא כנופין ונקהלו להתענות, ובפ"ה ר"ה, (אב"ן):

כב) וכתב רב עמרם ז"ל דלאחר קריאת המגילה ביום ובלילה אומר ובא לציין גואל וכל קדושא דסידרא וקריש וכן מנהג בשתי ישיבות, ואני לא ראיתי בשום מקום ולא

שמעתי שיאמרו ובא לציין בלילה אלא מהחולין ואתה קדוש לפי שאין עיקר הגאולה אלא ביום שלא יאמרו האומות דרך הנגבים בדתו להם בלילה אלא בעצומו של יום לעיני כל מצרים שנאמר ויהי בעצם היום הזה, (אב"ן):

כג) וכתב רב עמרם שאין אומרים הלל בפורים לפי שאין אומרים הלל על נס הנעשה בחוצה לארץ, ונופלין על פניהם לפי שאינו דומה לחנוכה ולמועדים שאומר

בהן הלל ונאמר זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו ואילו בפורים אין אומרים אותו מאי מעמא שננאלו ישראל סמיתה לחיים ואנו צריכין לרחמים שינאלנו באחרונה כבראשונה, ואין נראה לי דהא אמר רבא קריאתה זו הלילה הא לאו הכי הוה אמרינן וכמו שאנו

גומרים את ההלל הוא, שקריאת המגילה והזכרת הנס הוא במקום הלל, ועל כן יסר הפייט קוראי מגילה הם ירגנו לאל, כי במקום תהלה היתה לישראל, ואין לומר נפילת אפים כי יום משהתה ושמחה הוא, ואין לומר בו יענך ה' ביום צרה דצרה בפורים לא מדכרין, וכן עמא דבר, (אב"ן):

(כד) הרוצה לילך בדרך ואין בידו מגילה לקרואה בזמנה וירצה להקדים קריאתה ב"א או ב"ב וכמו שהקלו על הכפרים ליום הכניסה לא יקראנה אלא ב"י, רבין רב ורבין רב אמי לא פליגי בהא דשלא בזמנה מודו דבעשרה. ומברך לפניו ולאחרתה וביחיד לא יברך עליה כלל [כי היכא] דעבר זמן קריאתה, דאמר קרא ולא יעבור, ויקראנה כקורא בתורה: **(כה) ביום** הפורים מתפלל ואומר על הנסים בהודאה ערבית שחרית ומנחה, ומי שאומר בסוף כשם שעשית להם גם כן עשה עמנו ה' אלהינו וכו' לא יתכן, דהודאה היא ולא בקשה, וראיתי בימי חרפי בלוגי'ל העיר הקדושה שהיו מונעין את החזן מלאומרו, וקוראין ויבא עמלק מ' הפסוקים לנ' הקוראים. וכתב רב יהודאי גאון ז"ל שאם ירצו לקרות פרשה שלפני זאת יקראו אך זאת שהיא מענין היום לא ידלגו. ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאדם אחד, ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני עניים, אביו ורבא מחלפי סעודתיהו להרדי שלא היו עשירים והיה כל אחד ואחד שולח לחבירו שתי מנות שתיקן כל אחד בביתו הרי שהיו מקיימים מנות בכל שנה איש לרעהו ומתנות לאביונים, על זה נהגו בליל התענית לפני קריאת המגילה להת מעות פורים וכו' למתנות אביונים:

(כו) מנהג צרפת שנהגו להת מעות פורים ביום הפורים לעניי ישראל בצאתם ממצרים ומביאים התינוקות נכריות המניקות ונותנים להן וקרא רבינו שלמה עליהן המקרא הוה וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל, שהם בתחילה הורגלו לכך על שם ומתנות לאביונים ועכשיו באות הנכריות ונוטלות אותן ואסור לעשות כן, ויש שמונעין שלא להת להם עד אחרי הפורים. ונשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס שהנס בא על ידי אסתר, וכן חייבות בנר חנוכה שהנס בא על ידי יהודית מבנות חשמונאי, וכן חייבות בארבע כוסות נשים צדקניות שבדור נגאלו ישראל ממצרים כדאיתא בפרק המקנא, ושלום, (אב"ן):

(כז) במגלת סתרים מה שנהגו כל ישראל לעשות מדורות גדולות בלילי הפורים וקופצים עליהם והוא משוורא דפוראי דאיתא בגמ' דסנהדרין פרק ארבע מיתות (ס"ד) הנותן מזרעו למולך אמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירו דרך העברה היכי דמי אמר אביו שרגא דליבני במיצעי נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא רבא אמר כי משוורא דפוראי פירוש האש באמצע וקופצין עליה מהאי גיסא להאי גיסא. שור לשון קפיצה כמו דאיתא בחלק שור בן שור קופץ בן קופץ, כך מצאתי:

(כח) אמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו מאי מעמא ימי נשחה כתיב, לא מיבעיא בליל מוצאי פורים דלא יצא שכבר עבר אע"פ שהוא ליל מ"ו למוקפין, אלא אפילו בליל כניסתו ממש שהוא פורים לא יצא מדרגתו לעשות אותם ימי נשחה ושמחה אלמא דעיקר סעודת שמחה ביום הוא דהו, וכשם שאסור יום י"ד בהספד ותענית כך אסור יום מ"ו דכתיב לעשות אותם ימי נשחה ואמר רבא לאסור את של זה בזה. אמרין בבבא קמא מגבת פורים לפורים ואין העני רשאי לקנות אפילו רצועה אחת לסנדלו, וכל זה כדי להרבות השמחה והמשתה:

הלכות הלל

שנינו בערכין פרק אין נערכין (דף י') מאי שנא הני הוואלי וגומרין בהן את ההלל דא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוידק י"ח יום בשנה יחיד גומר בהן את ההלל, ואלו הן

הן, שמונה ימי החג ושמונה ימי חנוכה ויום טוב ראשון של פסח ויום טוב של עצרת, ובגולה כ"א יום, ט' ימי החג ושמונה ימי חנוכה ושני ימים טובים הראשונים של פסח ושני ימים טובים של עצרת, ובירושלמי שמונה עשר יום ולילה אחת יחיד גומר בהן את ההלל י"ט ראשון של פסח ולילו דכתיב השיר יהיה לכם כליל התקדש חגו' לילה המקודש לחג מעון שירה, ולפי שהחג חלוק בקרבנותיו מה שאין כן בפסח גומרין בהן את ההלל כל ימות החג, ובירושלמי פרק החליל כל זמן שהחליל נדהג ההלל נדהג, ולמה גומרין את ההלל כל שבעת ימי החג כנגד הלולב שמתחדש כל שבעה ולמה מן כל אילין מלייא חליל שוה לקיצין וזה לקיצין זה חביב וזה חביב והלו חביב בחביב, ובר"ה וכפור אין בו הלל כדאיתא בפרק אין נערבין אמר הקב"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני וישראל יאמרו שירה: ובפורים דאין בו הלל דקריאת המגילה במקום ההלל היא, והלל שמצותו ביום כשר כל היום, והלל של פסח שמצותו כלילה כשר כל הלילה דתן במגילה זה הכלל כל דבר שמצותו ביום כשר כל היום ודבר שמצותו כלילה כשר כל הלילה, ובאלו כ"א יום בין בציבור בין ביחוד לפניו מברכין עליו לגמור ככל המצות שמברכין לפני עשייתן, ואחריו מקום שנהגו לברך יברך, והיום הזה נהגו לברך לפניו ולאחריו:

ומנהג כל ישראל לקרותו בציבור אחר תפלת השחר ומתחיל החזן ומברך בקול רם לגמור את ההלל ועונים אמן וקורין וגומרין וקורא הורו והם כמוהו ולכל פסוק יענו הורו, כך מנהג צרפת ופרובינצא וספרד, ויש שעונין מה שהוא אומר, וכן באנא ה' הושיעה נא אומר ובפל ועונין אחריו וכן בשני:

וכצורת נהגו לכפול מאורך ולמטה לפי שמשם ואילך מי שאמר פסוק זה לא אמר זה וכל פסוק הוא חשוב כפרשה בפני עצמה וכפולין אותה כמי שגומר את הסדר, ומי אמרו, דוד, ישי, אחיו, ושמואל, כולם, וכך חסימן בגמרא בערבי פסחים מאורך ולמטה דיא"ש אד"ש כ"ש ד"ך, ואין כך מנהג ספרד, ואולי שסוברים הא דאיתא בערבי פסחים רבי כופל בה דברים ר' אלעזר בן פרטא מוסיף בה דברים ומוסיף לכפול מאורך ולמטה דפליגי בהא דרבי כופל עד הצליחה נא ור' אלעזר מוסיף עד סוף ההלל והלכה כרבי מחבירו, וכן מנהג פרובינצא וספרד, וכן בהלל דראש חודש לאחר תפלת השחר מברך לקרות את ההלל וקורין ברילוג עד למעינו מים, ה' וזכור שיר יברך ואנחנו נברך יה וגו', מה אשיב לה' עד תכליתו, וקורא החזן הורו ועונין אחריו כמוהו וכן בכל הפסוקים, וכן אנא מכופל ועונים כמוהו, משם ואילך הוא אומר ברוך הבא והם אומרים בשם ה', הוא אומר ברכנוכם והם אומרים מכית ה', הוא אומר אל ה' והם אומרים ויאר לנו, הוא אומר אסרו חג בעבותים והם אומרים עד קרנות המזבח, הוא אומר הורו לה' ועונים כמוהו וחותמים יהללך מעשיך, *] ישבחוך עמוסיך, יירוך חוסיך, כפי גודל נסיון, וכתיב כל הנשמה ההלל יה הללויה], בא"י מלך מחולל בתשבחות, כך כתב רב עמרם ז"ל:

ובהלכות גדולות דרב יהודאי ובפסוקות הא דאמרו רבנן י"ח יום יחיד גומר בהן את ההלל ובגולה כ"א, לאו יחיד ממש קאמר אלא כל היכא דלא כניפי כולוהו ישראל קרו להו יחידים ואף כסה אלפים, וכר סיכנפן כולוהו ישראל בעו למימר הלילה בכל יומא על צרה שנגאלים ממנה, דא"כ דיחיד ממש אבל ציבור בכל יום גומרים אותו והא רב איקלע בבבל בריש ורעה ואשכח ציבורא דקרו הלילה ואיקפד ואמאי איקפד והא ציבור נינהו אלא לאו ש"מ דאף ציבור ביחידים הוו כל היכא דלא מיכנפי כל ישראל, ועל כן איקפד דביחידים הוו ואין להם (בידו) לגמרו בראש חודש, כיון דהוא דמדלגי שבקיניהו, ולמדים אנו מזה דאף בציבור בימים שאין גומרין בהן אין לברך בו תחילה וסוף כי אם בכל ישראל, ויחיד ממש אף בימים שגומרים אותו אינו גומר:

לא יי"ש נאונים שאמרים ביחיד ממש בימים שגומרים אותו דינו בציבור לגמור ולברך * כ"ה נסדור ר"ע.

לפניו ולאחריו אבל בימים שאין גומרין אין רשות ליחיד לקרות כלל, ועל מה שכתב בה"ג נשאל לפני רבינו האיי ז"ל והשיב דלא בא ללמד שהיחיד אינו גומר בימים שהציבור גומרים דודאי דינו כציבור לגמור אבל לא לברך לפניו ולאחריו, אלא בא ללמד שאף בימים שאין גומרין אותו קורא ואינו מברך, ולהוציא מהגאונים האומרים שאין קורא כלל. ודקאמר לאו יחיד ממש ר"ל ומה שאמרנו באלו הימים יחיד גומר אבל בימים אחרים אינו גומר לא תימא שהיחיד בלבד אינו גומר בשאר הימים אלא אף הציבור אינם גומרין אלא באלו כ"א יום, שאם לא תאמר כן רב כי איקלע לבבל ואשכח ציבורא דקרו הלילא ואיקפד עד דחזא דמדלגי ושבקניהו והא ציבור גינהו אלא לאו ש"מ דאף ציבור מכמה אלפים לא גמרי הלילא אלא באלו כ"א יום בגולה וזהו טעמן ועיקר, דבאלו כ"א יום אף יחיד ממש גומר בלא ברכה ובימים שאין גומרין יחיד קורא בדילוג בלא ברכה וציבור מברכין לפניו ולאחריו ומדלגין :

(לב) **ורב** נמרוגאי כתב יחיד בראש חדש אין לו רשות כלל לא לקרות ולא לגמור שכן פירשו הראשונים יחיד דא"ר שמעון בן יהוידק ציבור הוא שכיון שבטלו הקרבנות ציבור ומכרך לפניו ולאחריו, וכן מנהג בשתי ישיבות, וזהו שאמר יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר ר"ל יחיד שמעה ויברך לקרוא את ההלל ונזכר שפסוק גומר עד הורו לה' שבסוף ההלל ולא יתהום שלא יוציא שם שמים לבטלה, ומדקאמר יחיד לא יתחיל בברכה מכלל דציבור מתחילין כך פירש ר"ח, למדנו כי היחיד בימים שאין גומרין אין לו לקרות כלל :

(לג) **אך** נהנו כל ישראל לקרותו בלא ברכה כדכתב בהלכות גדולות והא דאמר רבא בימים שהיחיד גומר בהן בין פרק לפרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק והימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אף באמצע הפרק פוסק, דנמצא דייחיד קורא בימים שאין גומרין, אין מכאן ראיה דשם כשקורא בתורה וצריך לפסוק או כשכח והתחיל, וכן ההוא דרב בר שבא איקלע לבי רב אייבא וימים שאין היחיד גומר בהן הוה ועל לשלויו בשלמיה ולא פסק ליה, בהרי ציבורא הוה קאי :

(לד) **ורבינו** שלמה הצרפתי ז"ל כתב דאין לברך ביחיד בהלל בימים שאין גומרין אותו דאינו אלא מנהג דהלל דר"ח לאו דאורייתא ואמנהג לא מברכין כדאיתא בסוכה פרק לולב וערבה גבי ערבה חביט חביט ולא בריך אלמא קסבר ערבה מנהג גביאים ואמנהג לא מברכין, ואף על גב דאמר בריש מסכת יום טוב בשני ימים טובים של גלויות והאידנא דידעינן בקביעא דירחא מאי מעמא עברינן תרי יומי משום דשלחו מתם והורו במנהג אבותיכם בידים וימנין דגורי גזירה ואתי לאיקלקולי ופן ישתכח מהן סוד העיבור ואעפ"כ אנו מקדשין ומבדילין ביום טוב שני, דשאני התם דהוה ליה ספק יו"ט ראשון שהוא מן התורה אבל הלל דר"ח אינו אלא מנהג, (אב"י) :

(לה) **ורבינו** יעקב מ"כ כתב מהא דא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוידק כו' שמעינן שאין חובה לקרות אלא באלו הימים וצא ולמד מרשא פרין בהענית בפרקא דחסידי (דף כ"ט) וליהני באתר בניסן לא היה בו מעמד שהיה בו הלל וקרנן מוסף וקרנן עצים ועלה אמר רבא וזאת אומרת הלל הראש תודש לאו דאורייתא דא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוידק וכו' ואמר התם רב איקלע לבבל חזינהו דהוו קרו הלילא סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דמדלגי אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם הרי במקומו של רב לא היה מנהג לקרותו ובבבל היה מנהג, הא לסתה שהמנהג לקרותו ולברך עליו ואפילו יחיד שכן נהגו לברך ולקרות בבבל, ולא דמי להאיא דאמר בפרק לולב וערבה אייתי ליה ערבה חביט חביט ולא בריך קסבר מנהג גביאים היא דהתם מטלולא בעלמא אבל גבי הלל חייב לברך דאמנהגא נמי מברכין כדאמרין גבי שני ימים טובים של גלויות בריש ביצה הורו

הזהרו מנהג אבותיכם בידים ומברכין ומקדשין אמנהג אבות, וכן אהלל דמנהג אבות, אבל אמנהג נביאים דשלמול לא מברכין, ועוד דלא מייתי ראייה דלא מברכין אמנהגא אלא מדלא בריך מייתי ראייה דמנהגא הוא, תדע דמברכין מדאקלע רב לבבל וברכו כדי לקרותו אממול הכי סבר לאפסוקינהו כסבור דמועים הן, ולא מצית למימר דרב באמצע הלל נכנס דאם כן הוה ליה למימר דרב אקלע לכנישתא אלא מתוך שברכו סבר לאפסוקינהו הילכך לא שנא ציבור ולא שנא יחיד קורין בראש חודש ומברכין, דעל כרחך ר' יוחנן דאמר גומרין לא פליג במילתיה למימר הכא גומרין אבל בשאר ימים אין גומרין אלא קורין בדילוג דאם כן דאורייתא הוא בראש חודש וחולו של מועד אלא שבדילוג, והוא בא ללמדנו שאלו הן מדאורייתא ולא דראש חודש וחול המועד, ולא נתכוון לומר אלא שבאלו חייב אדם לקרות ולא בשאר ימים, ולשון גומרין היינו קורין כדאייתא גבי קריאת שמע ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה והתם מוכח דקורין קאמר כי מעיינת בה שפיר וכאלה רבות בתלמוד גומרין לשון קריאה, ואין לומר שגומרין זהו מסיים, ואי תימא אמאי נקט יחיד, אומר אני דלא גרסינן הכא או בערבין יחיד בכל הספרים ואי גרסינן ליה היינו מעמא דקתני בשנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח בשחיטת פסח ראשון ובשחיטת פסח שני וי"ט הראשון וכו' וקא בעי בגמרא מאי שנא הני הואיל וגומרין בהן את ההלל דאמר ר' יוחנן י"ח יום יחיד גומר למעוטי שחיטת ראשון ושני דהנן כמתניתין דאין שוחטין את הפסח על היחיד ואע"פ שבכל הספרים מצאתי יחיד :

לו) ועוד נראה לי מה שכתוב בהלכות דהיבא דלא כניפי כולו ישראל קרו יחיד לגבי הלל שהוא מתוקן לשחיטת פסח שהוא ציבור וכל ישראל כדאייתא בערבי פסחים, אבל הכא באלו י"ח יום הויין כולו ציבור כעין יחיד לגבי כולו ישראל וראיה טובה היא זו :

לז) וראיתי תשובה הסותרת מה שכתב בהלכות גדולות ואין בה ממש, דאי גרסינן יחיד דברביהם כן הוא, ועוד דאמרין בתעניות תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר ופירש ר"ח לא יתחיל בברכה ואם התחיל גומר בברכה, כגון מקום שנהגו לברך ולקרות בין יחיד בין רבים דמאחר דהוא מנהג מה לי יחיד מה לי רבים, צא ולמד מערבה דהוא מנהג ויחיד חייב דכל אדם חייב והואיל והוא מנהג גם לברך הוא צריך, ולא דמי ברכת הלל לערבה לגבי ברכה ואינן גומרין טמש לאפוקי דראש חדש דאין אוסרים אבל קורין ומכל מקום מברכין דהא אמרין בברכות בפרק הירואה בימים שאין יחיד גומר דלא פסקין אלא במקום ברכה כגון במגילה ובק"ש ואפילו בתהלה לדוד דמובטח לו שהוא בן העולם הבא לא איירי תלמודא דלא פסקין כפר"ת, וכן פוסק בהלכות גדולות דמברכים תחילה וסוף ולהלכה פוק חזי היאך הציבור נוהג ונהוג כוותיהן ובתלמוד שלנו עיקר הלכה ואמנהגא סמכין וכל המשנה ידו על התחתונה, ואפילו בכ"א יום שהיחיד גומר בהן לא מצינו ברכה אלא מנהג והוא הדין נמי בשאר ימים דסמכין אמנהגא ומברכין :

לח) ואומר קדיש ומוציאים את התורה וקורין בפנחם בפרשת תמידין ומוספי ראש חדש, וקורין ארבעה בכל יום שיש בו מוסף כדאמרין במגילה כל יומא דמפי מחבריה טפי לה חד גברא, ראש חודש וחולו של מועד דאית בהו מוסף ארבעה, יום טוב דאיכא איסור מלאכה בלאו חמשה, יום הכפורים דאיסור כרת ששה, שבת דאיסור סקילה שבעה. וקורין בפרשת צו ובראש חדש ארבעה ואמצעי דולג שאין בו אלא ח' פסוקים וחזור וקורא ואמרת ואחרון אינו דולג גזירה משום היוצאין שיאמרו שלא יקרא האחרון אלא שני פסוקים והקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים, ובירושלמי ובמסכת סופרים מצאתי האחרון דולג דנכנסים שכיחי יוצאים לא שכיחי, ויש לחוש

לחוש ולגזור יותר בעבור הנכנסים ולא בעבור היוצאים וישר. אך מנהג העולם כהלמוד בבלי, (אב"ן):

(לט) **וראייתי** מקומות שמדלגין וביום השבת שסוברים שבראש חדש אין לו מקום לפרשה זו. ולא יחבן לדלג דהא אין משירין בפרשה פחות משלשה פסוקים ואין

לחוש אם קוראה השלישי כקורא בתורה והוא לא בירך עליה לברכה, (אב"ן):
(מ) **ראשי** חדשים לעמך נתת זמן כפרה, ששעיר ראש חדש היה מכפר על טומאת מקדש וקדשיו, כדאיתא בשבועות מה נשתנה שעיר של ראש חדש שנאמר

בו לה' אמר הקב"ה הביאו כפרה לפני על שמיעמתי את הירח, וזהו שכתוב בפרשת ויהי ביום השמיני ואת שעיר החטאת וגו' ואותה נתן לכם וגו'. ושם נעשה לפניך וכו', ואל תתמה מאין [יִסְפִּיק] לנו בהמות להקריב כל הקרבנות שנחסרו מחרבן הבית עד עמוד כהן באורים ותומים, שהרי הכתוב מבשר בו כל צאן קדר יקבצו לך וגו', ובקרבנות נדבה אבל קרבנות דחובה עבר יומי בטל קרבנו מדכתיב עולת שבת בשבתו, (אב"ן):

(מא) **מכירתא** בפלוגתא דר' אישאי ור' יונתן ראש חודש יוכיח שיש בו קרבן מוסף ומותר בעשיית מלאכה, מה לראש חודש שכן אינו קרוי מקרא קדש תאמר

בחולו של מועד שקרוי מקרא קדש והואיל והוא קרוי מקרא קדש דין הוא שיהא אסור בעשיית מלאכה, ועוד דתנן זה הכלל כל יום שיש בו ביטול מלאכה לעם ואין בו קרבן מוסף כגון תענית צבור ותשעה באב קורין שלשה, ושואין בו ביטול מלאכה לעם ויש בו קרבן מוסף כגון ראשי חדשים וחולו של מועד קורין ד', למדנו כאלה שראש חודש מותר בעשיית מלאכה:

(מב) **וזה** שהנשים אינן עושות מלאכה אינן אלא בתורת מנהג כדאיתא בפרק מקום שנהגו כל הדברים הלו אותן במנהג, נשייא דלא למיעבד עבירתא בריש ירחא מנהגא, ודלא למיעבד באפוקי שבתא עד דתתפני סידרא מנהגא, ודלא למיעבד עד דתתפני תעניתא מנהגא, ודאמרין בראש השנה ונעביר משוואות אמלא ולא נעביר אחרת ומשני משום ביטול מלאכה לעם שני ימים, ר"ל מנשי שהם עם בפני עצמן:

(מג) **ומצאתי** מעם למנהג בפרקי דר' אליעזר ויאמר אליהם אהרן פרקי נומי הוהב ושמיני הנשים ולא רצו ליתן נומיהן לבעליהן ואמרו להם אתם רוצים לעשות פסל ומסכה שאין בו להציל ונתן להם הקב"ה שברך בעולם הזה שהן משמרות ראשי חדשים יותר מן האנשים, ולעולם הבא הן עתידות להתחדש בראשי חדשים, ועוד מצאתי שלא רצו להביא נומיהם לעגל והביאו נדבתן למלאכת המשכן בוריוות שנאמר ויבאו האנשים על הנשים והוקם המשכן באחד בניסן נתן להם הקב"ה שברך לעשות יו"ט בראש חודש ניסן ובשאר ראשי חדשים, (אב"ן):

(מד) **הרואה** לבנה בחידושה מברך ברוך אשר במאמרו ברא שחקים, פועל אמת שפעולתו אמת על המקום הוא אומר, ועד כמה מברכין עד מ"ו יום שתתמלא פנימטה, וצריך לברך מעומד ולרחף כשהוא מברך, ומצאתי בירושלמי ובמסכת סופרים אין מברכין על הירח אלא כמוצאי שבת כשהוא מבושם וככלים נאים ומיישר רגליו כנגדה ורוקרי לפניו שלש פעמים ואומר ברוך אשר במאמרו וכו' ברוך בוראך ברוך יוצרך ברוך מקדשך, כשם שאני רוקד כנגדך ואני נוגע כך כך אם ירקדו אחרים ויעמרו כנגדי לא יגעו בי, תפול עליהם אימתה וכו', (אב"ן):

(מה) **ראש** חדש שחל להיות בשבת ערבית שחרית ומנחה מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע ואומר ברכה רביעית לפני עצמה ופותח בעבודה ומסיים בעבודה ואומר מעין המאורע בעבודה ועלה ויבוא, וא"צ להוכיח ביעלה ויבוא של שבת שכבר הוכירו ועוד שלא מצינו לעולם הוכרת שבת בעבודה כי אם בברכה רביעית, וכן אהה דין לימים מובים ולחוליהם שלא יהא נזכר שבת בעבודה, (אב"ן):

(מו) ואם שכח ולא הזכיר של ראש חדש בתפלת שחרית ומנחה מחזירין אותו, בערבית אין מחזירין אותו לצד שאין מקדשין את החדש אלא ביום אבל מעה ולא הזכיר בברכת המזון אין מחזירין אותו דאי בעי לא אכיל פת, ואם מעה ש"צ ולא הזכיר של ראש חדש בעבודה וזכר בהודאה תוור לעבודה:

ברוך רהמנא וסייען.

הלכות תעניות

(א) בנדרים ירושלמי נדר להתענות ושכח ואכל אבר תעניתו, ר' אבא בשם רבנן דתמן והוא שאמר יוב סהם הא אם אמר יום זה מהענה ומשלים, ולא אמרן אלא אם אכל אבל אם מעט לא. בהלכות גדולות יחיד המתענה ושכח ולא אמר עננו בשומע תפלה יאמרה לאחר שים שלום לפני אלהי נצור ואפילו בשבת, ויש לומר בשבת תענית חלום שמוחר אף בשבת כדאיתא ביציאות השבת ולא יהא עננו חסור מן התענית עצמו אבל בלא תענית חלום לא דאין מתריעין בשבת בעננו, וכי תימא וכי יחיד קובע ברכה לעצמו דיש לומר דאחר שאין זה אלא בשוכח ואין הדבר הדיר אין זה קביעות ברכה וצ"ע, (אב"ן). בפרק במה מדליקין ימים שיש בהן קרבן מוסף וכו' אין מחזירין אותו:

(ב) וכתב רב נטרנאי ש"צ שמרנן עליו דברים רעים יש להבנים אחר תחתיו שמי שמרצה בין ישראל לאביהן שבשמים צריך להיות נקי כפים ובר לכב וצדיק וישר ואם אינו כן עליו הכתוב אומר נתנו עלי בקולה על כן שנאתיה זה שלוח ציבור שאינו הגון הורר לפני התיבה, ואף בחול בלא תענית כל שכן בתענית ומראש השנה ועד יום הכפורים שאדם צריך להרבות בתחנונים שצריך שיהא ביה ריקס מן העבירה שלא יצא עליו שם רע בלדותו וכל שכן מי שמרננס עליו, אבל שלוח ציבור סומא אם מתוקנים מעשיו כשר דהלכה כרבנן דסומא פורס על שמע ואף על פי שלא ראה מאורות מימיו:

(ג) ובילמדנו ואהרן וחור תמכו בידיו, מכאן יאמרו אין פוחתין משלשה בני אדם העוברים לפני התיבה בתענית ציבור שהרי משה רבינו ע"ה בטלחת עמלק שהיו ישראל שרויין בצער ואחרן וחור תמכו בידיו, והן צריך בתענית להיות שלשה עם הש"צ לעבור לפני התיבה להתענות ויאמרו עמו סליחות ותחנונים ואם ירצו ביותר הרשות בידם ותבא עליהם ברכה, כך מצאתי:

(ד) מגלת סתרים ומה שכתוב בהשובות אין אומר עננו אלא במנחת תענית בלבד, אין לתמוה על זה מדתניא בבמה מדליקין ימים שאין בהם קרבן מוסף כגון שני וחמישי של תעניות ערבית שחרית ומנחה מ'לל י"ח ואומר מעין המאורע בשומע תפלה, ובירושלמי דברכות פרק ד' ובתעניות במדק שני ועירא בשם ר' ירמיה אמר יחיד בתענית ציבור צריך להזכיר מעין המאורע והיכן אומרה בין גואל לרופא ר' ינאי בשם ר' ישמעאל אמר בשומע תפלה וש"צ בין גואל לרופא ר' יוסי בשם רב אף יחיד שגור על עצמו תענית צריך להזכיר מעין המאורע והיכן אומר ועירא בשם רב הונא ליל שבת ויומו, פירוש ערבית שחרית ומנחה, למדנו שבכל תפלותיו יאמר עננו, הא לא קשיא דיש לומר שהגאונים כדי שלא יפגע ויאכל אמרו כך ועצה טובה קמ'ל שמה יאחזנו חולי או בולמוס ויאכל ונמצא שקרן בתפלתו, שכן בתוספתא הביאו הגאונים יש ששרוי בתענית ואין מתפלל תפלת תענית ויש שאינו שרוי ומתפלל תפלת תענית כאן בכניסתה כאן ביציאתה, פירוש בכניסתה מתפלל בערבית שלפני התענית אע"פ שעתיד לוכל הלילה וביציאת התענית אע"פ שהוא שרוי בתענית אין מתפלל בערבית עננו, למדנו מזה שיכול לומר עננו

ענו בערבית שחרית ומנחה, אלא במלוא הגאונים שמא יפגע ויאלץ כדאמרן, (אב"ן). ובנימוקי רבינו שלמה בפרק כמה מדליקין מייתי לה :

(ה) **ובמנהיג** כל ישראל לומר ולכלול הכליות באמצע ברכה סלח לנו אבנו כו' דומה לדומה כדאמר אם בא לומר מעין כל ברכה וברכה בסוף כל ברכה וברכה אומר, (אב"ן). וכתב רב עמרם כך מנהג בשתי ישיבות לומר שבע סליחות בתענית ציבור בשחרית ובמנחה שלש, ואם יש פנאי אומרים חמש, ואמר רב שר שלום גאון בתענית אין מנהג שלנו לומר סליחות אלא באמצע הפלה ולא אחר שים שלום ולא ראינו ולא שמענו מי שעשה כך וכבר כתבתי הטעם, והרב רבינו יצחק פסק שכל התענית שאירע בשני ובחמישי קורין בשחרית בפרשת היום ובמנחה ויחל משה דתדיר קודם, או יקראו שנים בפרשת השבוע והשלישי בויחל :

(ו) **ואמר** רב עמרם כל תעניות האמורות בכח אמר ה' קורין בשחרית ובמנחה ויחל ולא כן כתב רב שר שלום. כל תענית ציבור ותענית שגורין על הגשמים ועל כל דבר הצריך להם קורין ויחל שחרית ומנחה בין בשני בין בחמישי ובין בשאר הימים שמהענינים בהן לפי שבכל פרק ופרק צריך לקרות מענין הומן הצריכין לו והוא ששנינו בחמישי ובשני ובשבת במנחה חזרין לכסדרן ואין עולין להן מן המנין שנאמר וידבר משה את מועדי ה' מצותן שיהו קורין כל אחד ואחד בזמנו :

(ז) **ותקן** להם משה לדרוש בעניניו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות החג כחג, ואילמלא כן פעמים בא התענית בבראשית או בויקרא, ומה ענין אלו פרקים לתענית ציבור והלא תענית ציבור צריך לקרות בו בדברי ריטוי ובקשה ולא נמצאת פרשה בתורה בסוד האלו כי אם בויחל ועוד מעט לדבר שכך אמרו הגאונים ויעבר ה' על פניו ויקרא מלמד שנתעמף בש"צ ואמר כל זמן שיעשו ישראל לפני כסדר הזה א מחול להם כל עונותיהם, וכל שכן במנחה בתענית שקורין ויחל שאילמלא תענית אין קריאה במנחה כחול כלל, על כן בכל תעניות קורין ויחל בשחרית ומנחה חוץ מתשעה באב קורין בשחרית כי תוליד, וכן מנהג בשתי ישיבות :

(ח) **וכל** תענית יש בו נשיאות כפים במנחה חוץ מיה"כ כי במקום המנחה יש נשיאות כפים בנעילה, וכן מנהג בשתי ישיבות והכין תנן לה בפרקי דהסיד (פ"ד) בתעניות בג' פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהם ויש מהן ג' פעמים ביום, ביום כפור בשחרית ומוסף ונעילה ולא במנחה דתניא ר' יוסי אומר מנחה אין בה נשיאות כפים נעילה יש בה נשיאות כפים מ"ט נעילה דליתא בכל יומא לא גורין, מנחה דאיתא בכל יומא ושכיחא שכרות גורין, ואע"ג דהאידנא לא שכיחא שכרות, ואמר ההם והאידנא מ"ט פרסי כהני ידיהו במנחתא דתענית כיון דסמוך לשקיעת החמה מצלו לה כתפלת נעילה דמיא, ושכור אסור לישא את כפיו ולמה נסמכה פרשת נוזר לברכת כהנים בפרשת נשא ללמדך מה נוזר אסור ביין אף הנושא את כפיו אסור ביין, ואף שתוי בעלמא, דתנן ביציאות השבת לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא לאכול וכו' ואם התחילו אין מפסיקין לתפלת המנחה אע"פ שהיא חובה אבל לתפלת ערבית למאן דאמר תפלת ערבית רשות אין מפסיקין אבל למאן דאמר חובה מפסיקין ויהיה מעטא דלמנחה דאין מפסיקין ולא שכיחא שכרות שיהא אסור להתפלל דשתוי בעלמא הוא ותניא שתוי אל יתפלל ואם התפלל הפלתו תפלה אבל לא ישא את כפיו אף אם הוא שתוי לכר לא ישא את כפיו ודומיא דנוזר דאסור ביין מכל וכל, כך קבלתי מרבותינו בצרפת, (אב"ן). וגדברים שבין בני בכל לבני ארץ ישראל, אנשי מורח פורסין את כפיהם במנחה בתענית וכן בתשעה באב במנחה, ואנשי מערב אין פורסין אלא בשחרית וביום הכפורים בשחרית ובנעילה ולא במנחה :

(ט) **בציאתי** במסכת ביצרים בתעניות ברכות וקללות, בשבע תשיות אחרונות של גשמים האסורים

האסורין ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובהשמיש המטה אבל בתעניות אחרות קורין ויחל, ומעתה הא דתנן במגילה פרק בני העיר בתעניות ברכות וקללות אע"פ שאנו קורין בתעניות ויחל אתיא שפיר, ומכאן יש לי סמך לקרות בתעניות ויחל, ומעם הברור והאמת: מבואר לעיל, (אב"ן):

(י) **ובתב** רב נתן גאון מנהג שאין מנהג אצלם ליחיד לומר י"ג מדות בתפלתו ולאומרם לברו כי אם בציבור והלואי כשהציבור מהקבצין ומתעניין ומכוונים לבם לאביהם שבשמים שהקב"ה ישמע להם שנאמר הן אל כביר וגו', וברית כרותה ל"ג מדות שאינן חוזרות ריקם שנאמר הנה אנכי כורת ברית וגו' על כן אין ברין לאומרם אלא בציבור, ולפי שאינן חוזרות ריקם היה מנהג לרבינו יעקב מ"כ שתיכף שהיה משליטם היה אומר ונקח וסלחת לעוננו בלי הפסק שלא להמתין לחון, להודיע כי הברית כרותה להם ואנו מבקשים ממנו מה שהתנה לנו והבטיחנו, (אב"ן):

(יא) **ותענית** ציבור שהחון לא התענה אין לו לירד לפני התיבה ולומר עננו, ויורידו לפניהם מי שהתענה לומר עננו, באמת כך מצאתי בתשובות הגאונים, ובתעניות ובמסכת ע"ז איפסיקא הילכתא דמתענה לשעות מהפלל תענית, ואמר שמואל כל תענית שלא קבלה עליו מאהמול לאו שמייה הענית, והיכן מקבלה בהפלת המנחה ובשומע תפלה יאמר אהא לפניך לסחר בהענית יחיד והרצני, אי"כ המתענה לשעות צריך לקבל ולומר אהא לפניך למחר בהענית יחיד [עד חצי היום] והרצני, והאומר אהא לפניך למחר בהענית יחיד עד חצי היום ולכשיגיע חצי היום ואמר להשלימו אע"פ שלא קיבל עליו כל היום בלי ספק מתפלל תפלת תענית, ואם גזרו הציבור תענית אין צריך לקבלה מאתמול דאנן אדעתא דציבור גררינן וסמכינן כדא"ר יוחנן, ואפילו לא ידע מתענה למחר עמם ומתפלל תפלת תענית, ועוד מההוא דפרק מקום שנהנו נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם, כך מצאתי:

(יב) **ואמרין** בברכות כל היושב בשבת בתענית קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה ואוקמוה רבנן קשישי בתענית חלום אבל בתענית דרשות ודאי אסור, דאמרין ביציאות השבת יפה תענית לחלום כאש לנעורת, ואמר רב יוסף ובו ביום ואמר רבה ואפי' בשבת, מאי תקנתיה ליהובי בהענייהא להענייה, פירוש אע"פ שמועיל לו התענית שנהכפרו בו כל עונותיו ובין שכן הוא אין לך עינג כזה מכל מקום לא קיים מצות עונג שבת באכילה ושתייה לכך צריך להתענות באחד בשבת להחכפר על זה, כך קבלתי מרבותי בשם רבינו האיי ז"ל, אבל בהענית דרשות ודאי אסור להתענות בשבת דאמרין בירושלמי דנדרים פרק ח' אסור להתענות עד שש שעות א"ל מהנהיגין היא ירדו גשמים קודם חצות לא ישלימו עד כרון צפרא הוא אחר חצות ישלימו כבר עבר רובו של יום בקדושה, ובהלכות רבינו האלפסי ז"ל מייתי לה, (אב"ן):

(יג) **ולתענות** בערב שבת מצאתי דאמרין בסוף מגילת תענית א"ר יוסי כל הנשבע להתענות בערב שבת ובערב יום טוב הרי זו שבועת שוא שמקצת ערב שבת כשבת ומקצת ערב יום טוב כיום טוב, ואע"פ שאסור להתחיל ולהתענות אם התחילו משלימין דבסוף פרק בכל מערבין מיבעיא לן הני בני דב דיהבי בתענייהא במעלי שבתא מהו לאשלומוניה, ומסקנא הילכתא מהענה ומשלים, (אב"ן):

(יד) **פתרון** י"ג מדות בשם רבינו יעקב מ"כ, ה' ה' ה' הם ב' מדות דאיתא בפסיקתא ותאמר ציון עזובני ה' וה' שכחני אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אותן שתי מדות טובות שלך עזבתם ושכחתם, אל לשון כח יש לאל יד ומתרגמי' אית חילא בידי, רחום שמרחת על עמוסים ברין, וחנן ולענוים יתן חן, בא לשחרר מסייעין אותו, אך אפי' אף לרשעים כדאיתא בשבת פרק רבי עקיבא ובתנחומא ורב חסד ממה כלפי חסד ואת דאמר

דאמרי מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה, מדה שביעית ואמת שמאמת דבריו ולא נפל דבר אחד מכל דבריו הטוב, נוצר חסד לאלפים הרי מדה טובה יתירה על מדת פורענות אחת לחמש מאות דאילו במדת פורענות כתיב פוקד עון אבות וגו' ועל דבועים ואילו במדה טובה כתיב ועושה חסד לאלפים וגו', נושא עון זה העושה לחיאתון לאכול נבילות ומרפות ועריות שאינו מוצא בהיחר, ופשע פשעים אלו המרדיו וכח' מלך מואב פשע כי כדאיתא בסוף יומא זה שמוצא בהיחר ומתכוין להקניט ולהבעים יוצרו, וחמאה אלו השגנות וכ"ה אומר נפש כי החמא בשגנה, ונקא מנקה הוא לשבים, כ"ק בשמו, (אב"ן). אבל רבינו סעדיה והגאונים אומרים שהשם הראשון אינו מן המנין שהטעם מפסיקו ומנינם מן השני, וא"ל דאמרינן בר"ה ה' ה' אני קודם שיחמא האדם ואני הוא לאחר שיחמא האדם ויעשה תשובה דבשלמא לאחר שיחמא יקבלנו בתשובה וזהו מדת רחמנות אבל קודם שיחמא אין לשומו מדת רחמנות אלא ר"ל הוא ראשון והוא אחרון, אלא יש לוטר נוצר חסד לאלפים הן שתי מדות דאילו נוצר חסד לעשרה דורות הרי מדה טובה יתירה על מדות פורענות עשר לארבעה דורות ואלפים אחת לחמש מאות, וכן כתב רבי' האי, ורב חסד ב"ה אומרים משה כלפי חסד והני דבי ר' ישמעאל מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה [ואמת], מדה ששית, הרי שמונה נוצר חסד לאלפים בשנים וה' ה' אינו מונה אלא אחד מהן, ואיכא דאמרי ארך אפים שתי מדות לרשעים ולצדיקים כדאיתא בשבת. פרק ר' עקיבא ובפרק חלק ובפרק שור שנגח, ונוצר חסד מדה אחת ורב חסד מדה אחת, כי מדת רחמים וחסד הן רבים, וכן כתיב כרוב רחמיו וכרוב חסדיו, כי רבים רחמיו, מנלה סתרים. אך נ"ל עיקר כפ"ה וראיה מן הפסיקתא, וא"ל קודם שנברא העולם איך לשומו מדת רחמים יראה לי כדאיתא בפסחים פרק מקום שנהגו ובפרקי דר' אליעזר שהתשובה נבראת קודם שנברא העולם ותקדים רפואה למכה כדכתיב בטרם הרים יולדיו וגו' תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם, (אב"ן הירחי) :

טו) ותענית ציבור אית ליה תפלה נעילה דתנן בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהם ארבע פעמים ביום בשחרית ומוסף ובמנחה ונעילת שערם בתעניות ומעמדות וביום הכפורים, ואמרינן עלה בנברא בהעניות ובמעמדות מי אית בהו מוסף ולא מתהנינן מי אית בהו נעילה אלמא דנעילה אית להו, ומרתנן לקמן כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד בשחרית קרבן עצים אין מעמד בנעילה קרבן מוסף אין מעמד במנחה, וביום הכפורים אין בו קרבן עצים, אלמא דבתענית אית בהו נעילה, וכי אית בהו סהנך חשעה יומי דומן עצי כהנים אין מעמד בנעילה מפני שהוא י"ט לדברי ר"ע ולדברי בן עזאי אין מעמד בתפלה המנחה, ובפרק הקורא עומד ויושב איבעיא להו תענית ציבור בכמה ראש חדש ומועד דאיכא קרבן מוסף כ"ו אבל הכא לא או דילמא הכא נמי איכא מוסף תפלה והי ניהו תפלה נעילה, והניא בתוספתא תענית בא' בניסן אין בו מעמד לא במנחה ולא בנעילה מפני שיש בו קרבן מוסף וקרבן עצים, והניא נמי מה בין תענית ציבור לתענית יחיד תענית ציבור כהנים נושאים את כפיהם ד' פעמים ביום מה שאין כן בתענית יחיד, ובפסחים פרק מקום שנהגו אמר ר' יוחנן ט' באב אינו בתענית ציבור למאי לאו לבין השמשות לא למלאכה מלאכה הניא מקום שנהגו וכו' אלא מאי אינו בתענית ציבור לתפלה נעילה שמע מינה דיש תפלה נעילה בתענית ציבור ולא בתשעה באב, ובהענית בריש פירקא דחסידו (פ"ד) ירושלמי על משנה בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהם ד' פעמים ביום את שמע מינה תלחא את שמע שמתענים כמעמדות ושמתפללין ארבע ואין נשיאות כפים אלא ביום, פירוש מדרקני ד' פעמים ביום ולא בלילה, ובירושלמי פרק תפלה השחר ראש חדש שחל להיות בתעניות אע"פ שאין נעילה בראש חדש מוכיז של ראש חדש בנעילה, ובירושלמי פירקא גרסינן מנין לנעילה אמר ר' לוי גם כי הרבו תפלה אינו שומע מכאן שכל המרבה בתפלתו נענה, ובפסחים פרק

פרק תמיד נשחט לפי שהתפלה יתירה מהקרבנות וזאת התפלה הנוספת טובה מהכל רכל המאוחר בפסוק טוב משלפנו דכתיב למה לי רוב זבחים, כי תבאו לראוה פני, ובפרשכם כפיתם, גם כי תרבו הפלה, נמצא שהתפלה עדיפה מנשיאות כפים ומראיית פנים ומן הקמרת והזבחים, שכן דרך האדם לומר לחבירו אם התן לי חצי ממנוך לא רציהיך ואפילו כל ממנוך ואפילו מסרת לי נפשך אחרון אחרון עדיף, והיינו דאמר בפרק אין עומדין אמר ר' אלעזר גדולה חפלה מכל הקרבנות שנאמר למה לי רוב זבחים וכתוב בתורה גם כי תרבו הפלה :

ובירושלמי תפלת השחר ובפרק תמיד נשחט ובפרק אחרון תעניות, אימתי היא נעילה רבנן דקיסרי אמרין איתפלגין רב ור' יוחנן רב אמר בנעילת שערי שמים, פירוש עד שקיעת החמה, ור' יוחנן אמר בנעילת שערי היכל, פי' אחרי שמקמיר קמרת של בין הערבים ומדליק את הנרות, דהניא בפרק תמיד נשחט אין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קמרת ונרות ופסח דכתיב בנרות בין הערבים ושלמה אז עבדת פנים ונועל את ההיכל, וביום כפור אחר תמיד של בין הערבים מקדש ידיו ורגליו וטובל ולובש בגדי זהב ומקדש ונכנס להקמיר ולהטיב, ובירושלמי דפרק בא לו הכל מודים בהוצאת כף ומחתה לאחר התמיד והתמיד קרב בט' שעות ומחצה ואחריו טובל שתי מבילות ומקדש ארבעה קידושין ויגיע לחצי שעה אחרונה דקאי שמשא אריש דיקלי הוא עירן צלותא דנעילה שנועל דלתי ההיכל לר' יוחנן, ואמר ר' יודן מהנתיא מסייע ליה לר' יוחנן בשלשה פרקים הכהנים נושאים את כפיהם ארבע פעמים ביום בשחרית במוסף ובמנחה ובנעילת שערים אית לן למימר שערי שמים ביום אלא נעילת שערי היכל ביום הו' דאי לרב ביון ששקעה חמה אינו יום ודאי, ובתלכות כפור הארכתי בפלוגתא דרב בנעילת וכו', ובפרקי דחסידי והשתא דקיימא לן כר' יוסי מאי מעמא פרסי כהני ידיהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לשקיעת החמה מצלו לה כנעילה דמיא והא כר' יוחנן קיימא לן דבעינן פריסת כפים ביום :

במגלת סתרים לפני תשעה באב, שנינו בפסיקתא מפרשת בראשית עד שבעה עשר בהמוז מפמרין לענין הפרשיות דומה לדומה, משם ואילך הכל לפי הזמן ולפי המאורע, תלאת דפורענותא ושבעה דנחמתא ותרתי דתיובתא, תלאת דפורענותא דש"ח, פירוש דברי ירמיהו, שמעו דבר ה', חזון ישעיהו, ושבעה דנחמתא נו"ע ארק"ש, פירוש נחמו נחמו, ותאמר ציון, עניה סערה, אנכי אנכי, רני עקרה, קומי אורי, שוש אשיש, ותרתי דתיובתא דרשו, שובה, חזון ישעיהו אלאה הדברים לפני ט' באב, שוש אשיש אלהם נצבים לפני ראש השנה, דרשו לעשרת ימים בין ר"ה לכפור כראיתא בראש השנה דרשו ה' בהמצאו ביחוד ומי כה' אלהינו בכל קראנו אליו בציבור ויחיד אימתי בעשרה ימים שבין ר"ה ליו"כ, ושובה לאחר יו"כ דא"ר יצחק יפה צעקה לאדם בין קורם גור דין בין לאחר גור דין, ועוד דשובה מפמירין ביזאל דכתיב ביה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון, ובחג נידונין על המים מזכירין גשם סמוך לגשם, ויש מקומות בספרד שאומרים בשבת של עשרת ימי תשובה שובה, ויש שאומרים אותו בשבת שלפני עשרת הימים להזכיר על התשובה, ודברי שניהם לא יתכן לפי הפסיקתא דשוש אשיש הוא משבעה דנחמתא לפני ראש השנה ודרשו ושובה מתרתי דתיובתא והן לבסוף, כך קבלתי בצרפת בשם רבינו יעקב מ"כ, (אב"ן הירחי) :

בריך דהמנא דסייען .

הלכות תשעה באב

(יז) **במתינו'** מ'שנכנס אב ממעטין בשמחה, שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אסור לספר ולכנס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. גכרא מאימתי אסור לספר ולכנס

ולכבד מראש חרש ועד התענית דברי ר' מאיר רשב"ג אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד אסור רבי הלכה כדברי שניהם להקל כר' מאיר עד התענית ולא אחרי התענית וכרשב"ג אותה שבת בלבד ולא מר"ח, למרנו מזה דימים שלפני התענית באותה שבת בלבד אסורין ולאחר התענית מותרין, וכן לכבד ולהניח מלבוש עד לאחר התענית אסור, וכבוס גיהוץ להעביר חומצות אסור, וכלי פשתן אין בהן משום גיהוץ ומותר לנהיץ אבל אסור ללבש, כללו של דבר כלים חדשים לבנים המנוהצין בין של פשתן בין של שאר מינין בין מנוהצין עכשיו בין מתחילה אסור ללבשן אבל כלים ישנים או כלים חדשים צבועין מנוהצין קודם לכן מותר ללבושן. וכתב רבינו האיי ז"ל שאם נודמן לאשה טבילה בזמנה בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה ואין לה בגדים להחליף וכן אם נטמא כליה מותרת לרחוץ ולכבס דלא אסירא רחיצה באותה שבת יותר מבחולו של מועד, ותנן אלו מכבסין במועד הובין והובות נדות ויולדות וכל העולים משומאה למטהרה הרי אלו מותרים וכן אם אין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו בחולו של מועד, וכן אם נטמא כלי ואין לו להחליף, ואני מוסיף על דבריו השתא ב' באב שאסור להושיט אצבעו קמנה במים התירו טבילת נדה בזמנה דתנן כל חייבי טבילות טובלים כדרך ב' באב ב' באב ביום הכפורים, לרחוץ ולכבס בשבת שחל מ' באב להיות בתוכה לא כ"ש דשרי ואין ספק בדבר, (אב"י) :

(יח) **וכתב** רבינו האיי ז"ל הא דתניא כל מצות הנהגות באבל נהגות ב' באב לחימרא הוא לענין איסור רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל והשמיש המטה אבל להקל ולומר מקצת היום ככולו באבל לא אלא כל היום כולו אסור בכל אלו, ויהא בנדוי מי שמיקל באלו באותו היום, וכן בתענית ציבור, וכתב רבינו האיי ז"ל דאמר בירושלמי דתעניות ובפסחים פרק מקום שנהגו א"ר זעירא נשייא דנהיגן דלא למישהי חמרא ודלא למיכל בשרא מן דעייל אב עד אפוקי תעניתא מנהגא שבו פסקה אבן שתיה, מ"ט כי השתהו יתרוסן. נהגו כל ישראל דלא למשחט מריש ירחא דאב כי אם ב' באב משש שעות ולמעלה לפי שעד אותו היום נמנעו מלשחוט שלא יבא לאכול וכיום התענית שאין אדם אוכל אין לגזור ולחוש, וכן מנהג בבבל :

(יט) **כל** חייבי טבילות טובלים כדרך ב' באב ב' באב ביום הכפורים, ואסור להושיט אצבעו במים ב' באב בדרך שאסור ביו"כ, ואם היה מלוכלך רוחץ כדרך ואינו חושש. ירושלמי היה הולך אצל רבו יעבור במים או בנהר עד צוארו ואינו חושש ואם נטמא כלי מרחיצין במים ואינו חושש :

(כ) **ערב מ'** באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין ואסעורה המפסקת קאי, ובשר דאסור כל זמן שהוא כשלמים שהוא זמן שמחה מכאן ואילך מותר וכן יין מנתו מותר, וכתב רבינו האיי ז"ל שני תבשילין שאמרו בגין אורו ועדשים המבושלים שהן שני מיני תבשילים אסור, ובשר אפילו תבשיל אחד אסור ובסעורה המפסקת, והרב רבינו יצחק בן גיאות כתב כל שני תבשילין הן דרך כבוד ואסורם חכמים אפילו הן ממין אחד של קמנית או מרק וכל שכן משני מינין דלא יאכל, תבשילין ממעמים כדכתיב ועשה לי ממעמים כתרנומו, ודומיא דבשר שמתקן אדם לשתי קדרות לשני מיני תבשילין, ובתוספתא דיום טוב ובירושלמי הכל מודים שאם בישל שני מינין בקדרה או שפרפר דג על גבי ביצה או שחתך קפלוזות תחת הרג שהן שני תבשילין, ואני מוסיף על דבריו שכן בפרק ע"פ שנינו ושזין ברג וביצה שעלין שהן שני תבשילין לפסח ולחגיגה וכן ההיא דיום טוב לענין עירובי תבשילין וה' כענין התוספתא והירושלמי, אך נהגו כל ישראל לפרש דרוקא משום ריבוי תבשילין הוא דאסור מהניתין משום דהוא דרך כבוד ואסור הא לאו הכי לא שהרי בכל יום כך הוא איכל תבשיל אחד כעין שני תבשילין, ומ"מ למרנו מכל הני שני תבשילין הוא דאסור הא כל שני מאכלין חייין אי מינ פירות

פירות הרבה לא ושני הבשילין אסרו אף אם יהו נאכלין חיין ומדלא הפליגו ברברים, (אב"ן הירחי). ולא אמרן אלא בסעודה המפסקת בה והוא דאכיל לה משש שעות ולמעלה אבל אם אכיל לה קודם שש שעות (ולמטה) אף בסעודה המפסקת בה או משש שעות ולמעלה בסעודה שאין מפסיק בה מותר לאכול בשר ולשתות יין. וכל זמן שמותר לאכול מותר לרחוץ, ואפילו שאכל ושתה כל צרכו בסעודה המפסקת ויש ביום שעות לאכול ולשתות ורוצה לאכול הרשות בידו ולרחוץ ולסוך, וכן כולם בערב יום הכפורים, כך כתב רבינו האי ז"ל:

כא) ותשעה באב שחל להיות בשבת וכן ערב מ' באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שלחנו כסעודת שלמה בשעתו ואוכל בשר ושותה יין ואפילו בסעודה המפסקת דאי לא הימא הכי אלא בסעודה שאינה מפסקת מה מעלה יהיה בזה לשבת יותר מחול, וכן עיקר ואין ספק ברבר, (אב"ן). וכן פירשו כל חכמי ישראל, אבל מה שכתב רב נמרוני דאף מ' באב שחל להיות בשבת או ערב מ"ב אסור לאכול בשר ולשתות יין בסעודה המפסקת אינו עיקר כלל. וכתב רב האי ז"ל והני מילי במקום שלא נהגו לפרוש מבשר ויין מראש חדש ועד התענית אבל במקום שנהגו יעשו כמנהגם. ובפסקות אע"ג דמתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הברלה על הכוס, אם חל ערב מ' באב בשבת אין לו להבדיל על הכוס דכיון דבעי למימר המבדיל נפקא ליה שבתא מפומיה ואיחייב ליה בתוספת ענוי ולא מצי כדאמר ליה רב ל' ירמיה מי ברלת ואמר ליה אין ברילנא למרנו שכיון שקיבל עליו שבת אסור במלאכה הכא נמי, אבל על הגר ועל הבשמים יכול לברך, דליכא למימר ליבדיל אכסא ולמעמיה ינוקא דרילמא אתי למיסרך כדאיתא בפרק שני דעירובין גבי קידוש דכפור, אבל בהשלמת תעניתו יבדיל על הכוס שהרי שנינו מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבריל והולך כל השבת כולה עד רביעי בשבת. ואני אומר דליברך עליה ולימעמיה ינוקא דליכא חשש דאתי למיסרך אלא בקידוש דכפור שהיא משנה לשנה, אבל כשהל' באב בשבת שאינו משנה לשנה לא, ודומיא דברית מילה שכתבתי בשם רבני צרפת שאם בא בתענית ציבור מברכין עליה ולימעמיה ינוקא ומהאי מעמא, ומבואר בכפור ובברית מילה, (אב"ן):

כב) ומה שכתב רב עמרם מ' באב שחל להיות בשבת שדוחים אותו למחרתו או שחל במוצאי שבת דאוכל כסעודת שלמה וכו', ובסעודה שמפסיק בה אם רצה לאכול בשר מליח ולשתות יין מנתו הרשות בידו, אין נראה דהא בחול נמי אף בסעודה המפסקת מתיר בגמרא לאכול בשר מליח שעבר זמן השלמים ולשתות יין מנתו * (אב"ן):

כג) במסכת סופרים ראיתי הקורא בחמש המגילות מברך על מקרא מגילה, ובנביאים ובכתובים לקרוא בכתבי הקדש, ולאחר קריאת ספר קינות אומר על נהרות בבל וגו' אל הסלע, (אב"ן). וצריך לקונן על ירושלים ולסיים בנחמה, וכן עמא דבר:

כד) יש מקומות שנהגו להפסיק בערב מ' באב בחול בתבשיל של ערשים שהוא כענין אבל כש"ה יויד יעקב נזיר אמר עשו ליעקב מה טיבו של תבשיל זה אמר לו שמת אברהם אבינו מה ערשה ענול כגלגל אף העולם עשוי כגלגל ומה ערשה זה אין לו פה כך אבל אסור לרבר הרא הוא דכתיב וידום אהרן, ושלוש. ויש שמפסיקין בביצים שאין להם פה ועגולים כגלגל וכענין אבל, ויש שמובלים פתן באפר ואוכלין, ובגמרא דתעניות ירושלמי בסוף, מן דהוא אכיל כל צרכיה הוה צבע פיתתיה גו קיטמא אמר זו היא עיקר סעודת מ' באב לקיים מה שנאמר ויגרם בחצץ שני וגו'. מגלת סתרים וכבבלי ר' יהודה ב"ר

* יתכן שמ"ס ר"ע ובסעודה שמפסיק בה כו' קאזי על ערב מ"ב כאלמנע הסנוע, ואין שום קושט לדבריו. פי' כסודור ר"ע שכן הם כוונתו דבריו. המרפאים

ב'ר אלעאי היה נוטל פת במלח וקיתון של מים וזהו יושב בין תנור וכירים ואוכל ודומה כמי שמתו מוטל לפניו :

כה) והמנהיג שאין שאלת שלום בט' באב, בתוספתא דתעניות ובירושלמי אין שואלין בשלום חברים בתשעה באב אבל משיבין את ההדיוטות כשפה רפה. ולאדם אשה בתשעה באב בירושלמי דתעניות פ"ק ר' אבא בר כהנא אמר קומי ר' יוסי ור' אחא בשם ר' יעקב בר אידי אסור לארס אשה בערב תשעה באב הרי דהיא לארס אשה לעשות סעודת אירוסין הא לארס יארס ושמואל אמר אף בט' באב יארס שלא יקרמנו אחר, ובבבולא נשאת ירושלמי איהא להא, מגלת סתרים :

כו) וכתב רב עמרם בתשעה באב ערבית שחרית ומנחה אומר רחם בבונה ירושלים. ואני ראיתי בצרפת ופרובינצא לומר ערבית שחרית רחם ובמנחה נחם, וי"ל כי עד המנחה הרי הוא כמי שמתו מוטל לפניו ואין ראוי לקבל תחנומין עד המנחה שהוא כנסתם הגדול, וכן מנהג לשחוט משם ואילך, (אב"ן). ורב סעדיה אמר במנחה בלכד לומר אות, וכן עמא דבר כרב סעדיה. ירושלמי יחיד המתפלל בתשעה באב צריך להזכיר מעין המאורע מהו אומר רחם ה' אלהינו וגו' היכן אומרה א"ר כל דבר שהוא להבא אומרה כעבודה וכל דבר שהוא לשעבר אומר בהודאה ואין המנהג כן, והמעם לפי שצריך לומר בכל ברכה מעין כל ברכה וברכה אם ירצה כמו שאם היה צריך לרפואה אומרה בברכת הולים, ולפרנסה אומר בברכת השנים, לכן ראוי לאומרו בבונה ירושלים הדומה לאותה ברכה, (אב"ן) :

כז) ואמר רב פלמי ש"צ אומר בתשעה באב סליחות בברכת סלח לנו ועננו בין גואל לרפוא, ויחיד בשומע תפלה, דלא גרע משאר תעניות וכן מנהג בשתי ישיבות. וט' באב שחל במוצאי שבת אין אומר ויהי נועם ולא סדר קדושה שכל מקום שאין אומר ויהי נועם אין אומר סדר קדושה, כמו אם חל יום טוב באמצע שבת שאין אומר ויהי נועם במוצאי שבת שאין בו מעשה ירינו :

כח) ורב צמח ו"ל אמר דאין אומר ויהי נועם אלא ובא לציון גואל ואתה קדוש וכוליה סדרא אבל ואני זאת בריתי אינו אומר מפני שקראו קניות וא"א לומר ואני זאת בריתי לפי שיש בסופו לא ימוש, ורב האי כתב בבבלי ובכל סביכותיה אין אומרים ויהי נועם ואומר תחתיו קניות, אבל מנהגנו לומר ערבית שחרית ומנחה (רחם) ואני זאת בריתי ולמה לא נאמר והעם עוסקים באיוב ובקניות ובירמיה, אבל ראיתי בצרפת ופרובינצא שמדלגין כובא לציון ואני זאת בריתי וכן באבל לפי שאין גאולה בלילה, גם ביום זה אין להזכיר גאולה, וכן שמעתי שבארץ ישראל מדלגין היום שירת הים, ולמנצח סומור מדלגין בכל מקום בצרפת ופרובינצא, וכן בבית האבל אין נכון לומר בו שירה ולא ואני זאת בריתי משום סופו, ובתשעה באב וכן באבל שנינו שאסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים משום שנאמר פקדי ה' ישרים משמחי לב, (אב"ן) :

כט) ובתשעה באב בשחרית קורין כי תוליד בנים משום ונושנתם ומבואר בהלכות פסח (כ"ד), ומפטירים אסוף אסיפם, ובמנחה ויחל כשאר תעניות ומפטירים שובה וכן כתב רב האי שמנהגן להפטיר בשובה ואחריו אומרים סדר קדושה, אך נהגו בכל מקום להפטיר דרשו וישר, דשובה ראוייה לעשרת ימי תשובה לפניהן או לאחריהן הכל כמנהג המקום, (אב"ן הירחי). והא דתניא תשעה באב שחל להיות בשני ובחמישי מפסיקין וקורין ג' גברי כהן ולוי ומפטיר אחר, ר"ל השלישי, וכן בתענית ציבור וכן במנחת כפור. וכתב רבינו האי במקום שנהגו להוציא ספר תורה בשחרית בלא תיקון ושלא יאמר אשרי העם שככה לו ובמנחה בתיקון ואומר אשרי העם, אל ישנו סמנהגם מפני המחלוקת, ושלום :

ברוך רהבנא דבייען.